

2024-01

$\beta \ddot{y} \pm^3 0 \zeta \tilde{A} \frac{1}{4} 1 \zeta \hat{A} \zeta^- \cdot \tilde{A} \cdot : , \mu \acute{E} \acute{A}^- \mu \hat{A} \ddot{A} \cdot \hat{A}$
 $\beta \ddot{y} \hat{A} \pm^3 0 \grave{\text{I}} \tilde{A} \frac{1}{4} 1 \pm \hat{A} \hat{A} \zeta \gg 1 \ddot{A} 1^0 \cdot \hat{A} 0 \pm 1$
 $\beta \ddot{y} \hat{A} \acute{A} \zeta \tilde{A} \mu^{33-} \tilde{A} \mu^1 \hat{A} 3^1 \pm \ddot{A} 1 \hat{A} \tilde{A} \acute{I}^3 \zeta \acute{A} \zeta 1$
 $\beta \ddot{y} \hat{A} \acute{A} \zeta^0 \gg \textcircled{R} \tilde{A} \mu^1 \hat{A} 3^1 \pm \ddot{A} \pm^0 \acute{A} \neg \ddot{A} \cdot , \ddot{A} \cdot 1$
 $\beta \ddot{y} \zeta 1^0 \zeta \frac{1}{2} \zeta \frac{1}{4}^- \pm^0 \pm 1 \ddot{A} \cdot \frac{1}{2} \mu \frac{3}{4} \acute{E} \ddot{A} \mu \acute{A} 1^0 \textcircled{C}$

$\beta \ddot{y} \text{£} \mu \acute{A} - \ddot{A} \cdot \hat{A} , \acute{A} \grave{\text{I}} \tilde{A} \ddot{A} \zeta \gg \zeta \hat{A}$

$\beta \ddot{y} \text{œ} \mu \ddot{A} \pm \hat{A} \ddot{A} \acute{A} \zeta 1 \pm 0 \grave{\text{I}} \acute{A} \acute{I}^3 \acute{A} \pm \frac{1}{4} \frac{1}{4} \pm " 1 \mu , \frac{1}{2} \hat{I} \frac{1}{2} \text{£} \zeta - \tilde{A} \mu \acute{E} \frac{1}{2} , \text{£} \ddot{A} \acute{A} \pm \ddot{A} \cdot 3^1 0 \textcircled{R} \hat{A} 0 \pm 1 \acute{A} \text{Æ} \neg \gg \mu 1 \pm 1$
 $\beta \ddot{y} \text{š} \zeta 1 \frac{1}{2} \acute{E} \frac{1}{2} 1^0 \hat{I} \frac{1}{2} \cdot \hat{A} 1 \tilde{A} \ddot{A} \cdot \frac{1}{4} \hat{I} \frac{1}{2} , \text{¤} \mu \zeta \frac{1}{2} \hat{I} \frac{1}{2} 0 \pm 1 \acute{A} \frac{1}{2} , \acute{A} \acute{E} \hat{A} 1 \tilde{A} \ddot{A} 1^0 \hat{I} \frac{1}{2} \text{£} \hat{A} \zeta \hat{A} \acute{I} \frac{1}{2} , \pm \frac{1}{2} \mu \hat{A} 1 \tilde{A} \ddot{A} \textcircled{R}$

<http://hdl.handle.net/11728/12570>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΤΙΤΛΟΣ:

**ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΡΑΤΗ, ΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

Του

ΣΕΡΕΤΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ,
ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ**

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΤΙΤΛΟΣ:

**ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΡΑΤΗ, ΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ αποστάσεως
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική
και Ασφάλεια στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Απόστολος Σερέτης, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΣΕΛΙΔΑ ΕΓΚΥΡΟΤΗΤΑΣ (VALIDATION PAGE)

Όνοματεπώνυμο φοιτητή:

ΣΕΡΕΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής:

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ
ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΑ ΚΡΑΤΗ, ΤΗΝ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

*Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για
απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και
εγκρίθηκε στις.... από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.*

Εξεταστική Επιτροπή (Examination Committee):

Πρώτος επιβλέπων Πανεπιστήμιο Νεάπολις

Διονύσιος Τσιριγώτης, καθηγητής

Άλλα μέλη Επιτροπής:

Η ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Σερέτης Απόστολος γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο: ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΠΟΙΗΣΗ: ΘΕΩΡΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ, ΤΑ ΚΡΑΤΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές. Τα σημεία που έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με τη κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Σερέτης Απόστολος

Πίνακας περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	7
Περίληψη	8
Abstract.....	9
Εισαγωγή	10
Μεθοδολογία και βιβλιογραφική ανασκόπηση.....	11
Μέρος 1ο – Θεωρίες της παγκόσμιας πολιτικής και της παγκοσμιοποίησης υπό το πρίσμα των διεθνών σχέσεων	12
Κεφάλαιο Α΄: Ρεαλισμός	12
Κεφάλαιο Β΄: Φιλελευθερισμός.....	16
Κεφάλαιο Γ΄: Μαρξισμός και κριτική θεωρία.....	22
Μέρος 2ο- Σύγχρονες προκλήσεις – Η νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων	30
Κεφάλαιο Α΄: Κράτος και Παγκοσμιοποίηση στον 21ο αιώνα.....	30
Κεφάλαιο Β΄: Η αλληλεξάρτηση των οικονομιών και η επικράτηση Νεοφιλελευθερισμού στην παγκόσμια πολιτική.....	35
Κεφάλαιο Γ΄: Η πολυπλοκότητα της νέας παγκόσμιας τάξης υπό το πρίσμα των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία και τα νέα στρατόπεδα που διαμορφώνονται.....	44
Επίλογος - Συμπεράσματα	49
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	52

Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της μεταπτυχιακής διατριβής αποδείχτηκε μία δύσκολη διαδικασία, καθώς πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια εργασίας μου στο τουρισμό. Έτσι οφείλω να ευχαριστήσω τους συναδέλφους μου Βασίλη, Δήμητρα, Σταυρούλα και Θωδωρή, για τη κατανόηση και ανοχή τους, στις δυσκολίες που προέκυψαν. Επιπλέον θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κύριο Διονύσιο Τσιριγώτη για τις πολύτιμες συμβουλές και καθοδήγηση του, καθώς με βοήθησε να μπορέσω να οργανώσω τις σκέψεις μου και να τις αποτυπώσω στην εργασία. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για τη ψυχολογική υποστήριξη που μου παρείχαν.

Περίληψη

Στη συγκεκριμένη διπλωματική εργασία επιχειρείται η πραγματοποίηση μιας ανάλυσης των θεωρητικών ρευμάτων που επιχειρούν να ερμηνεύσουν το σύγχρονο φαινόμενο της Παγκοσμιοποίησης. Γίνεται λόγος για τη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων και γίνεται προσπάθεια αποσαφήνισης του κατά πόσο η οικονομική παγκοσμιοποίηση αποτελεί ένα πρωτοφανές φαινόμενο και ανάδειξης των καινούριων στοιχείων σε σχέση με το παρελθόν. Έπειτα εξετάζεται η σχέση Κράτους και παγκοσμιοποίησης. Επιπροσθέτως γίνεται ανάλυση της αλληλεξάρτησης των οικονομιών και της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού στην παγκόσμια πολιτική. Τέλος, υπάρχει αναφορά στις αλλαγές που προκάλεσαν οι επιπτώσεις του πολέμου στην Ουκρανία.

Abstract

In this specific diplomatic work, an analysis of the theoretical currents that attempt to interpret the modern phenomenon of Globalization is attempted. The new world order is discussed and an attempt is made to clarify whether economic globalization is an unprecedented phenomenon and to highlight the new elements in relation to the past. Then the relationship between the State and globalization is examined. In addition, the interdependence of economies and the prevalence of neoliberalism in world politics are analyzed. Finally, there is a reference to the changes caused by the effects of the war in Ukraine.

Εισαγωγή

Αντικείμενο πραγμάτευσης της παρούσας εργασίας είναι οι θεωρίες της παγκόσμιας πολιτικής και προσεγγίσεις για τις σύγχρονες προκλήσεις για τα κράτη και την εξωτερική πολιτική, καθώς επίσης η αλληλεξάρτηση των οικονομιών και ο ρόλος των διεθνικών οργανισμών υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης. Το θέμα αναπτύσσεται με επισκόπηση της βιβλιογραφίας (literature review). Τα βασικά ερωτήματα της εργασίας είναι πρώτον ποιες θεωρίες μπορούν να επεξηγήσουν καλύτερα το φαινόμενο υπό το πρίσμα των διεθνών σχέσεων. Δεύτερον ποιες είναι οι προκλήσεις για τα κράτη από την παγκοσμιοποίηση και ποια η αλληλεξάρτηση τους στο πεδίο της οικονομίας με την επικράτηση του νεοφιλελευθερισμού και πως ένας πόλεμος επηρεάζει την παγκόσμια πολιτική, υπό το πρίσμα της παγκοσμιοποίησης.

Το πρώτο μέρος της εργασίας αφορά την επιλογή τριών θεμελιωδών θεωριών που αξιοποιήθηκαν υπό το πρίσμα της παγκόσμιας πολιτικής και της παγκοσμιοποίησης. Σε αυτό το μέρος αναλύονται ο Ρεαλισμός, ο Φιλελευθερισμός, ο Μαρξισμός και η κριτική θεωρία.

Το δεύτερο μέρος της εργασίας αφορά τις σύγχρονες προκλήσεις για τη δημοκρατία και το κράτος καθώς και τη νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την σχέση κράτους και παγκοσμιοποίησης στον 21ο αιώνα. Στη συνέχεια, γίνεται λόγος για την επικράτηση του Νεοφιλελευθερισμού στην παγκόσμια πολιτική σκηνή και την αλληλεξάρτηση των οικονομιών την εποχή της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού. Το τελευταίο κεφάλαιο αφορά την πολυπλοκότητα της νέας παγκόσμιας τάξης υπό το φως των επιπτώσεων του ουκρανικού πολέμου και του σχηματισμού νέων στρατοπέδων όπως αυτά έχουν διαμορφωθεί.

Στόχος της εργασίας, είναι να επιχειρηθεί να δοθεί μία βελτιωμένη ερμηνεία του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης και των επιδράσεων της, αξιοποιώντας αρχικά τρεις βασικές θεωρίες. Έπειτα, για το στόχο μίας καλύτερης ερμηνείας του φαινομένου και μέσα από την αναφορά για την αλληλεξάρτηση των οικονομιών, τις επιδράσεις στο κράτος και την ανάλυση του πολέμου στην Ουκρανία, γίνεται καλύτερα κατανοητή η σημασία της παγκοσμιοποίησης και η άμεση επιρροή του φαινομένου στην ύπαρξη και λειτουργία των κρατών καθώς επίσης και στη διαμόρφωση της σύγχρονης πολιτικής. Έτσι θα δοθεί μία καλύτερη ερμηνεία της επίδρασης που ασκεί η παγκοσμιοποίηση στις παγκόσμιες διεθνείς σχέσεις.

Μεθοδολογία και βιβλιογραφική ανασκόπηση

Στο πλαίσιο εκπόνησης της μεταπτυχιακής διατριβής και αναφορικά με τη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, σε πρώτη φάση πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική αναζήτηση στην ηλεκτρονική βάση δεδομένων GoogleScholar, ώστε να αναζητηθούν και να μελετηθούν σύγχρονα επιστημονικά άρθρα και άλλες διαδικτυακές πηγές. Η συλλογή δεδομένων εξετάστηκε ενδελεχώς και κυρίως αν απαντούν στο βασικό ερώτημα της εργασίας, που είναι η καλύτερη κατανόηση του φαινομένου της παγκοσμιοποίησης μέσα από τις τρεις θεωρίες που επιλέχθηκαν και μετέπειτα από τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για να αποδείξουν τη κρισιμότητα της επιρροής του φαινομένου στη λειτουργία των κρατών και της σύγχρονης πολιτικής.

Σύμφωνα με τη μέχρι τώρα βιβλιογραφία, γύρω από το ζήτημα της παγκοσμιοποίησης υπό το πρίσμα των διεθνών σχέσεων, τα δεδομένα που υπάρχουν είναι πλούσια και σημαντικά. Ο έλεγχος των υποθέσεων εργασίας, όπως η ανάλυση του φαινομένου μέσα από τις τρεις θεωρίες που επιλέχθηκαν, η ανάδειξη και ο ρόλος των διεθνών οργανισμών, η αλληλεξάρτηση των οικονομιών και η επιρροή του πολέμου στην εποχή της παγκοσμιοποίησης μέσα από την ανάλυση του πολέμου στην Ουκρανία, πραγματοποιήθηκε αξιοποιώντας εργαλεία που στηρίζονται σε μία ποικιλία δευτερογενών πηγών και σύγχρονης αρθρογραφίας. Η βιβλιογραφική ανασκόπηση αναζήτησε στοιχεία τα οποία σχετίζονται με την παγκοσμιοποίηση και πώς αυτή ασκεί επιρροή στις διεθνείς σχέσεις. Η αναζήτηση του υλικού βασίστηκε σε σύγχρονες αλλά και παλαιότερες χρονικές περιόδους ώστε να καταστεί σαφής η σπουδαιότητα της παγκοσμιοποίησης στην σύγχρονη παγκόσμια πολιτική.

Μέρος 1ο – Θεωρίες της παγκόσμιας πολιτικής και της παγκοσμιοποίησης υπό το πρίσμα των διεθνών σχέσεων

Ο ρεαλισμός και ο φιλελευθερισμός θεωρούνται ευρέως οι δύο πιο σημαντικές θεωρίες στον τομέα των Διεθνών Σχέσεων. Από την αρχή της ύπαρξής τους, οι διεθνείς σχέσεις ως κλάδος ήταν μια συζήτηση μεταξύ των θεωριών του ρεαλισμού και του φιλελευθερισμού. Ο ρεαλισμός κυριάρχησε στον κόσμο της διεθνούς κοινότητας επειδή ισχυριζόταν ότι εξηγούσε τον διπολικό κόσμο και τον Ψυχρό Πόλεμο, ενώ ο φιλελευθερισμός ήταν σε θέση να καλύψει δευτερεύοντα θέματα που είχαν να κάνουν με τους θεσμούς και το εμπόριο, με τον μαρξισμό να χρησιμοποιείται για να εξηγήσει τη σχετική οικονομική δύναμη και τη δομική ανισότητα (Smith, 2010). Ο ρεαλισμός έχει παρακμάσει λόγω της αδυναμίας του να εξηγήσει την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, επειδή επικεντρώθηκε σε έναν διπολικό κόσμο, ενώ ο φιλελευθερισμός άκμασε από τη δεκαετία του 1990 λόγω της εξάπλωσης και της ανόδου των δημοκρατικά διοικούμενων κρατών. Όσον αφορά τον Μαρξισμό, τα εργαλεία που διαθέτει για την ανάλυση του ζητήματος της αλληλεξάρτησης των οικονομιών και της συσσώρευσης πλούτου μέσω των δομικών αναλύσεων του, κρίθηκε απαραίτητη η αξιοποίηση του για την εξαγωγή κρίσιμων συμπερασμάτων.

Κεφάλαιο Α΄: Ρεαλισμός

Ο κλασικός ρεαλισμός είναι μια από τις πιο εξέχουσες θεωρίες των διεθνών σχέσεων. Αντιπροσωπεύει μια προσέγγιση των διεθνών σχέσεων στην οποία η κεντρική ιδέα είναι ότι η πολιτική και οι διεθνείς σχέσεις αφορούν το κράτος, το οποίο επιδιώκει να επιτύχει τα συμφέροντά του παίρνοντας την εξουσία και να διατηρήσει την κυριαρχία και την επιβίωσή του στο διεθνές σύστημα αναρχίας.

Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι η τάξη επιδιώκεται μέσω της αποτελεσματικής κεντρικής εξουσίας και είναι απαραίτητη για την διατήρηση της επιβίωσης του κράτους σε έναν κόσμο όπου επαναλαμβάνονται οι πόλεμοι (Lebow, 2010). Ο Lebow εξηγεί ότι αυτό συμβαίνει επειδή οι ρεαλιστές «τείνουν να θεωρούν την ιστορία ως κυκλική», δηλαδή επαναλαμβάνει τις εντάσεις που οδηγούν στη σύγκρουση που οδηγεί σε πόλεμο και η οποία έρχεται μετά την ειρήνη.

Οι ρίζες του ρεαλισμού ανάγονται στον Έλληνα ιστορικό Θουκυδίδη (460-390 π.Χ.) μέσω των όσων έγραψε για τον Πελοποννησιακό πόλεμο (431-404 π.Χ.). Ο Θουκυδίδης αναγνωρίζει τον κεντρικό ρόλο της εξουσίας και τους περιορισμούς σε αυτόν τον ρόλο στην πολιτική κάθε είδους, αλλά και τον περιορισμό της εξουσίας και τους τρόπους με τους οποίους μπορεί εύκολα να γίνει αυτοκαταστροφική (Jackson & Sorensen, 2006).

Μέσω των βασικών στοχαστών του, ο ρεαλισμός επικεντρώθηκε στα ζητήματα της τάξης, της δικαιοσύνης και της αλλαγής σε εγχώριο, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο. Οι ρεαλιστές τονίζουν τις ομοιότητες, όχι τις διαφορές μεταξύ της εσωτερικής και της διεθνούς πολιτικής (Baylis et al., 2013).

Ο Morgenthau θεωρείται ο ιδρυτής του ρεαλισμού και δεν μπορούμε να κατανοήσουμε τον νεορεαλισμό και τη συζήτηση στο πεδίο των διεθνών σχέσεων χωρίς μια ακριβή και ολοκληρωμένη κατανόηση των υποθέσεων του Morgenthau για τη διεθνή πολιτική (Keohane, 1986: 10). Ο Morgenthau συστηματοποιεί τον ρεαλισμό με έξι αρχές που περιλαμβάνει στο βιβλίο του *Politics Among Nations* που μπορούν να συνοψιστούν ως εξής 1). Η πολιτική διέπεται από τη φύση των ορθολογικών νόμων της ανθρώπινης φύσης. 2) «Διεθνής πολιτική είναι η έννοια του συμφέροντος που ορίζεται ως δύναμη» 3) Η εξουσία είναι μια αντικειμενική και καθολική έννοια, αυτό δεν σημαίνει ότι είναι σταθερή, αλλά το συμφέρον είναι η ουσία της πολιτικής και δεν επηρεάζεται από τον χρόνο, τις περιστάσεις, ή τον τόπο. 4) «Η πολιτική ηθική κρίνει τη δράση από τις πολιτικές της συνέπειες». 5) Ο ρεαλισμός απορρίπτει τις ηθικές φιλοδοξίες οποιουδήποτε έθνους να πάρει τη θέση των φυσικών νόμων που διέπουν τον κόσμο. 6) Ο ρεαλισμός εστιάζει στην αυτονομία της πολιτικής σφαίρας. η πολιτική κρίνεται μέσω της επιρροής της στη δύναμη του έθνους (Morgenthau, 1993: 3-16).

Τα θεμελιώδη στοιχεία του ρεαλισμού μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: 1- Η κεντρική θέση του κράτους ως ενιαίου παράγοντα. 2- Ο κόσμος είναι αναρχία αφού δεν υπάρχει παγκόσμια κυβέρνηση. 3- Τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν τη δύναμή τους, να επιβιώσουν και να διατηρήσουν την κυριαρχία και την εθνική τους ασφάλεια. 4- Η συμπεριφορά του κράτους στη διεθνή σκηνή ήταν αποτέλεσμα του διεθνούς συστήματος. 5- «Τα κράτη υιοθετούν ορθολογικές πολιτικές στην επιδίωξή τους για εξουσία ή ασφάλεια». 6- «Η χρησιμότητα της δύναμης» (Donnelly, 2002: 8)

Εκτός από τον Θουκυδίδη και τον Μοργκεντάου, οι ερευνητές των διεθνών σχέσεων θεωρούν ότι οι σημαντικότεροι θεμελιωτές της θεωρίας του ρεαλισμού είναι

οι Niccolò Machiavelli, Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau, και Καρλ φον Κλάουζεβιτς.

Η πρώτη υπόθεση του ρεαλισμού είναι ότι το κράτος είναι ο πρωταρχικός παράγοντας στις διεθνείς σχέσεις. Υπάρχουν άλλοι φορείς, όπως άτομα και οργανισμοί, αλλά η εξουσία τους είναι περιορισμένη. Δεύτερον, το κράτος είναι ένας ενιαίος παράγοντας. Τα εθνικά συμφέροντα, ιδιαίτερα σε περιόδους πολέμου, αναγκάζουν το κράτος να ενεργεί με μία ενιαία γραμμή. Τρίτον, οι υπεύθυνοι λήψης αποφάσεων είναι ορθολογικοί παράγοντες με την έννοια ότι η ορθολογική λήψη αποφάσεων οδηγεί στην επιδίωξη του εθνικού συμφέροντος. Η λήψη ενεργειών που θα αποδυνάμωναν ή θα εξέθεταν το κράτος, θα ήταν παράλογο να συμβούν σε αυτήν την κατάσταση. Ο ρεαλισμός συνεπάγεται ότι όλοι οι ηγέτες, ανεξαρτήτως πολιτικής πεποίθησης, το αναγνωρίζουν καθώς προσπαθούν να διαχειριστούν τις υποθέσεις του κράτους τους για να επιβιώσουν σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Τέλος, τα κράτη υπάρχουν σε αναρχία καθώς, δεν υπάρχει κανένας υπεύθυνος διεθνώς. Επειδή δεν υπάρχει καθιερωμένη ιεραρχία σε παγκόσμια κλίμακα, δεν υπάρχει σαφής προσδοκία από κανέναν ή οτιδήποτε να «κάνει κάτι». Ως αποτέλεσμα, τα κράτη μπορούν να βασίζονται στον εαυτό τους μόνο στο τέλος (Ashley, 1981).

Επιπλέον, στο Theory of International Politics (1979), ο Kenneth Waltz εκσυγχρόνισε τη θεωρία των διεθνών σχέσεων απομακρύνοντας τον ρεαλισμό από τις υποθέσεις του για την ανθρώπινη φύση. Η θεωρητική του συνεισφορά ονομάστηκε «νεορεαλισμός» ή «δομικός ρεαλισμός» επειδή έδωσε έμφαση στην έννοια της δομής στην εξήγησή του. Αντί να βασίζονται στην ανθρώπινη φύση, οι αποφάσεις και οι ενέργειες ενός κράτους βασίζονται σε έναν απλό τύπο. Πρώτον, όλα τα κράτη περιορίζονται από τη συμμετοχή τους σε ένα διεθνές αναρχικό σύστημα (αυτή είναι η δομή). Δεύτερον, οποιαδήποτε πορεία δράσης τους βασίζεται στη σχετική ισχύ τους σε σύγκριση με άλλα κράτη. Ως αποτέλεσμα, ο Waltz πρότεινε μια εκδοχή του ρεαλισμού στην οποία οι θεωρητικοί θα πρέπει να αναζητούν απαντήσεις στα χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος παρά στα ελαττώματα της ανθρώπινης φύσης. Με αυτόν τον τρόπο, εγκαινίασε μια νέα εποχή στη θεωρία των διεθνών σχέσεων στην οποία επιχειρήθηκαν κοινωνικές επιστημονικές μέθοδοι παρά μέθοδοι πολιτικής θεωρίας. Η διάκριση είναι ότι οι μεταβλητές του Waltz (διεθνής αναρχία, κρατική εξουσία κ.λπ.) μπορούν να μετρηθούν εμπειρικά/φυσικά. Η ανθρώπινη φύση είναι μια υπόθεση που βασίζεται σε φιλοσοφικές απόψεις και δεν μπορεί να μετρηθεί με τον ίδιο τρόπο (Σπυρόπουλος, 2010).

Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι η θεωρία τους περιγράφει καλύτερα την εικόνα της παγκόσμιας πολιτικής. Ως αποτέλεσμα, ο ρεαλισμός χρησιμοποιείται συχνά στη χάραξη πολιτικής – απηχώντας την επιθυμία του Μακιαβέλι να γράψει ένα εγχειρίδιο για να καθοδηγήσει τους ηγέτες. Οι επικριτές των ρεαλιστών, από την άλλη πλευρά, υποστηρίζουν ότι μπορούν να συμβάλουν στη συνέχιση του βίαιου και συγκρουσιακού κόσμου που απεικονίζουν. Οι ρεαλιστές ενθαρρύνουν τους ηγέτες να ενεργούν με τρόπους που βασίζονται στην καχυποψία, τη δύναμη και τη βία, τονίζοντας τη μη συνεργάσιμη και εγωιστική φύση της ανθρωπότητας και την απουσία ιεραρχίας στο διεθνές σύστημα. Ως αποτέλεσμα, ο ρεαλισμός μπορεί να θεωρηθεί ως μια αυτοεκπληρούμενη προφητεία. Πιο άμεσα, ο ρεαλισμός επικρίνεται συχνά ότι είναι υπερβολικά απαισιόδοξος, επειδή θεωρεί τον συγκρουσιακό χαρακτήρα του διεθνούς συστήματος ως αναπόφευκτο. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι οι ηγέτες αντιμετωπίζουν έναν ατελείωτο αριθμό περιορισμών και λίγες ευκαιρίες για συνεργασία. Ως αποτέλεσμα, έχουν λίγες επιλογές για να ξεφύγουν από την πραγματικότητα της πολιτικής εξουσίας. Για έναν ρεαλιστή, το να αντιμετωπίζει κανείς την πραγματικότητα της κατάστασής του είναι σύνεση και όχι απαισιοδοξία. Ο ρεαλιστικός απολογισμός των διεθνών σχέσεων τονίζει την περιορισμένη δυνατότητα ειρηνικής αλλαγής, ή μάλλον οποιαδήποτε τύπου αλλαγής. Θα ήταν ανόητο για έναν ηγέτη να πιστεύει σε ένα τέτοιο ιδεαλιστικό αποτέλεσμα (Griffiths et al., 2009).

Πολλοί επικριτές του ρεαλισμού επικεντρώνονται σε μία από τις κεντρικές στρατηγικές του στη διαχείριση παγκόσμιων υποθέσεων, τη λεγόμενη «ισορροπία δυνάμεων». Αυτό περιγράφει μια κατάσταση στην οποία τα κράτη λαμβάνουν συνεχώς αποφάσεις για να ενισχύσουν τις δυνατότητές τους ενώ υπονομεύουν τις δυνατότητες των άλλων. Αυτό δημιουργεί ένα είδος «ισορροπίας» στο ότι (θεωρητικά) κανένα κράτος δεν επιτρέπεται να γίνει πολύ ισχυρό στο διεθνές σύστημα. Εάν ένα κράτος προσπαθήσει να σπρώξει την τύχη του και να αναπτυχθεί πάρα πολύ, όπως έκανε η ναζιστική Γερμανία τη δεκαετία του 1930, θα πυροδοτήσει έναν πόλεμο επειδή άλλα κράτη θα συμμαχήσουν για να προσπαθήσουν να το νικήσουν, δηλαδή να αποκαταστήσουν την ισορροπία (Shirer, 1991). Ένας από τους λόγους που οι Διεθνείς Σχέσεις είναι άναρχες, είναι λόγω της ισορροπίας του συστήματος εξουσίας. Κανένα κράτος δεν μπόρεσε ποτέ να γίνει παγκόσμια δύναμη και να ενοποιήσει ολόκληρο τον κόσμο κάτω από την άμεση κυριαρχία του. Ως αποτέλεσμα, ο ρεαλισμός τονίζει τη σημασία των προσαρμόσιμων συμμαχιών για τη διασφάλιση της επιβίωσης. Αυτές οι συμμαχίες καθορίζονται λιγότερο από πολιτικές

ή πολιτιστικές ομοιότητες μεταξύ των κρατών και περισσότερο από την επιθυμία συμμαχίας με οποιοδήποτε φιλικά προσκείμενο κράτος ή εχθρικό προς τον εχθρό. Αυτό μπορεί να βοηθήσει στο να εξηγηθεί γιατί οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση ήταν σύμμαχοι κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (1939–1945): και οι δύο είδαν μια παρόμοια απειλή από μια ανερχόμενη Γερμανία και προσπάθησαν να την εξισορροπήσουν (Ricks, 2017). Ωστόσο, μέσα σε λίγα χρόνια από το τέλος του πολέμου, τα έθνη είχαν γίνει σκληροί εχθροί και η ισορροπία δυνάμεων άρχισε να αλλάζει ξανά καθώς σχηματίστηκαν νέες συμμαχίες κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (1947–1991). Ενώ οι ρεαλιστές βλέπουν την ισορροπία δυνάμεων ως μια συνετή στρατηγική για τη διαχείριση ενός ανασφαλούς κόσμου, οι κριτικοί τη βλέπουν ως μέσο νομιμοποίησης του πολέμου και της επιθετικότητας.

Κεφάλαιο Β΄: Φιλελευθερισμός

Ο φιλελευθερισμός είναι ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα της σύγχρονης δημοκρατίας, όπως αποδεικνύεται από τη χρήση του όρου «φιλελεύθερη δημοκρατία» για να περιγράψει χώρες με ελεύθερες εκλογές, το κράτος δικαίου και την προστασία των πολιτικών ελευθεριών (Graham, 1992). Ωστόσο, όταν συζητείται στο πλαίσιο της θεωρίας των διεθνών σχέσεων, ο φιλελευθερισμός έχει εξελιχθεί στη διακριτή του οντότητα. Ο φιλελευθερισμός περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα ιδεών και επιχειρημάτων σχετικά με το πώς οι θεσμοί, οι συμπεριφορές και οι οικονομικοί δεσμοί περιέχουν και μετριάζουν την κρατική βία. Το πιο αξιοσημείωτο είναι ότι ο φιλελευθερισμός ήταν το παραδοσιακό περιτύλιγμα του ρεαλισμού στη θεωρία των διεθνών σχέσεων, προσφέροντας μια πιο αισιόδοξη κοσμοθεωρία βασισμένη σε μια διαφορετική ανάγνωση της ιστορίας από αυτή που υπάρχει στο ρεαλισμό.

Ο κλασικός φιλελευθερισμός στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων αναφέρεται σε μια ευρεία παράδοση των φιλελεύθερων αξιών που μεταφέρθηκαν σε διεθνές επίπεδο. Μερικοί από τους ερευνητές Διεθνών Σχέσεων πιστεύουν ότι δεν υπάρχει μια ενιαία θεωρία του κλασικού φιλελευθερισμού αλλά πολλαπλές κλασικές φιλελεύθερες προσεγγίσεις. Ο Dunne (2014: 114) υποστηρίζει ότι «ο φιλελευθερισμός ισχυρίζεται ότι είναι η ιστορική εναλλακτική».

Ο φιλελευθερισμός βασίζεται στο ηθικό επιχείρημα ότι ο υψηλότερος στόχος της κυβέρνησης είναι η προστασία του δικαιώματος ενός ατόμου στη ζωή, την ελευθερία και την ιδιοκτησία. Ως αποτέλεσμα, οι φιλελεύθεροι δίνουν έμφαση στην ατομική ευημερία ως το θεμέλιο ενός δίκαιου πολιτικού συστήματος. Ένα πολιτικό σύστημα που χαρακτηρίζεται από ανεξέλεγκτη εξουσία, όπως μια μοναρχία ή μια δικτατορία, είναι ανίκανο να προστατεύσει τις ζωές και τις ελευθερίες των πολιτών του. Ως αποτέλεσμα, πρωταρχικό μέλημα του φιλελευθερισμού είναι η οικοδόμηση θεσμών που προστατεύουν την ατομική ελευθερία περιορίζοντας και ελέγχοντας την πολιτική εξουσία. Αν και αυτά είναι εσωτερικά ζητήματα, ο τομέας των διεθνών σχέσεων είναι επίσης σημαντικός για τους φιλελεύθερους, επειδή οι ενέργειες ενός κράτους στο εξωτερικό μπορούν να έχουν σημαντικό αντίκτυπο στην ελευθερία στο εσωτερικό. Οι милитарιστικές εξωτερικές πολιτικές απωθούν τους φιλελεύθερους. Η κύρια ανησυχία είναι ότι ο πόλεμος απαιτεί από τα κράτη να συγκεντρώνουν στρατιωτική δύναμη. Αυτή η δύναμη μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να πολεμήσει άλλες χώρες, αλλά μπορεί επίσης να χρησιμοποιηθεί για να καταπιέσει τους πολίτες της. Ως αποτέλεσμα, τα πολιτικά συστήματα που βασίζονται στον φιλελευθερισμό συχνά περιορίζουν τη στρατιωτική ισχύ διασφαλίζοντας τον έλεγχο των πολιτών επί του στρατού (McGlinchey et al., 2017).

Οι πόλεμοι εδαφικής επέκτασης ή ο ιμπεριαλισμός βρίσκουν αντίθετους τους φιλελεύθερους. Οι επεκτατικοί πόλεμοι όχι μόνο ενισχύουν το κράτος σε βάρος του λαού, αλλά απαιτούν και μακροπρόθεσμες δεσμεύσεις για στρατιωτική κατοχή και πολιτικό έλεγχο ξένων εδαφών και λαών. Για την κατοχή και τον έλεγχο απαιτούνται μεγάλες γραφειοκρατίες με κεκτημένο συμφέρον να διατηρήσουν ή να επεκτείνουν την κατοχή ξένων εδαφών. Για τους φιλελεύθερους, το κεντρικό ζήτημα είναι πώς να δημιουργήσουν ένα πολιτικό σύστημα που επιτρέπει στα κράτη να προστατεύονται από ξένες απειλές χωρίς να θέτουν σε κίνδυνο τις ελευθερίες των πολιτών τους. Στα φιλελεύθερα κράτη, ο πρωταρχικός θεσμικός έλεγχος της εξουσίας είναι οι ελεύθερες και δίκαιες εκλογές μέσω των οποίων ο λαός μπορεί να απομακρύνει τους κυβερνήτες του από την εξουσία, παρέχοντας έναν θεμελιώδη έλεγχο στη συμπεριφορά της κυβέρνησης. Η κατανομή της πολιτικής εξουσίας μεταξύ διαφορετικών κλάδων και επιπέδων διακυβέρνησης –όπως ένα κοινοβούλιο/κογκρέσο, μια εκτελεστική εξουσία και ένα νομικό σύστημα– είναι ένας δεύτερος σημαντικός περιορισμός της πολιτικής εξουσίας. Αυτό επιτρέπει τη χρήση ισχύος με ελέγχους και ισορροπίες (McGlinchey et al., 2017).

Η δημοκρατική θεωρία της ειρήνης είναι ίσως η πιο σημαντική συμβολή του φιλελευθερισμού στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Ισχυρίζεται ότι τα δημοκρατικά κράτη είναι εξαιρετικά απίθανο να πάνε σε πόλεμο μεταξύ τους (Tarzi, 2007). Αυτό το φαινόμενο μπορεί να εξηγηθεί σε δύο μέρη. Πρώτον, τα δημοκρατικά κράτη διακρίνονται από εσωτερικούς περιορισμούς εξουσίας. Δεύτερον, οι δημοκρατίες τείνουν να βλέπουν η μία την άλλη ως νόμιμη και μη απειλητική, και έτσι έχουν μεγαλύτερη ικανότητα συνεργασίας μεταξύ τους από τις μη δημοκρατίες. Η στατιστική ανάλυση και οι ιστορικές περιπτώσιολογικές μελέτες παρέχουν ισχυρή υποστήριξη στη θεωρία της δημοκρατικής ειρήνης, αλλά αρκετά ζητήματα παραμένουν άλυτα. Πρώτον, η δημοκρατία είναι μια σχετικά νέα εξέλιξη στην ανθρώπινη ιστορία. Αυτό σημαίνει ότι οι δημοκρατίες έχουν λίγες ευκαιρίες να ανταγωνιστούν μεταξύ τους (Russett & Antholis, 1992). Δεύτερον, δεν γνωρίζουμε αν η ειρήνη είναι πραγματικά «δημοκρατική» ή αν είναι αποτέλεσμα άλλων παραγόντων που σχετίζονται με τη δημοκρατία, όπως η εξουσία, οι συμμαχίες, ο πολιτισμός, η οικονομία κ.λπ. Ένα τρίτο σημείο είναι ότι, ενώ οι δημοκρατίες είναι απίθανο να πάνε σε πόλεμο μεταξύ τους, ορισμένες έρευνες δείχνουν ότι είναι πιο πιθανό να είναι επιθετικές προς μη δημοκρατίες, όπως όταν οι ΗΠΑ άρχισαν να πολεμούν με το Ιράκ το 2003 (Tschantret, 2020). Ανεξάρτητα από την προοπτική μιας δημοκρατικής ειρήνης που θα αντικαταστήσει σταδιακά έναν κόσμο συνεχούς πολέμου – όπως περιγράφεται από τους ρεαλιστές – είναι μια διαρκής και σημαντική πτυχή του φιλελευθερισμού.

Ζούμε τώρα σε ένα διεθνές σύστημα που διαμορφώθηκε από τη φιλελεύθερη παγκόσμια τάξη μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Οι διεθνείς θεσμοί, οι οργανισμοί και οι κανόνες αυτής της παγκόσμιας τάξης έχουν χτιστεί στα ίδια θεμέλια με τους εγχώριους φιλελεύθερους θεσμούς και κανόνες και την επιθυμία να περιοριστεί η βία εξουσία των κρατών. Ωστόσο, η εξουσία είναι πιο αραιωμένη και διασκορπισμένη διεθνώς από ό,τι εντός των κρατών. Οι επιθετικοί πόλεμοι, για παράδειγμα, απαγορεύονται σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο. Δεν υπάρχει διεθνής αστυνομική δύναμη για την επιβολή αυτού του νόμου, αλλά ένας επιτιθέμενος κατανοεί ότι η παραβίασή του ενέχει σοβαρές διεθνείς επιπτώσεις. Τα κράτη, για παράδειγμα, μπορούν να επιβάλλουν οικονομικές κυρώσεις ή να επέμβουν στρατιωτικά κατά του παραβατικού κράτους, είτε μεμονωμένα είτε ως μέρος ενός συλλογικού οργάνου όπως τα Ηνωμένα Έθνη. Επιπλέον, ένα επιθετικό κράτος

κινδυνεύει να χάσει τα οφέλη της ειρήνης, όπως τα κέρδη από το διεθνές εμπόριο, την εξωτερική βοήθεια και τη διπλωματική αναγνώριση (Weiner, 2003).

Το διεθνές δίκαιο και οι συμφωνίες συνοδεύονται από διεθνείς οργανισμούς για να σχηματίσουν ένα διεθνές σύστημα που εκτείνεται πολύ πέρα από μια ενιαία κατάσταση. Τα Ηνωμένα Έθνη είναι το αρχετυπικό παράδειγμα ενός τέτοιου οργανισμού, καθώς συγκεντρώνει πόρους για κοινούς στόχους και διατηρεί σχεδόν σταθερή διπλωματία μεταξύ εχθρών και φίλων και δίνει σε όλα τα κράτη μέλη φωνή στη διεθνή κοινότητα (McGlinchey et al., 2017).

Επιπλέον, η εξάπλωση του ελεύθερου εμπορίου και του καπιταλισμού από ισχυρά φιλελεύθερα κράτη και διεθνείς οργανισμούς όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα δημιουργεί ένα ανοιχτό διεθνές οικονομικό σύστημα που βασίζεται στην αγορά. Αυτή η κατάσταση είναι αμοιβαία επωφελής επειδή το αυξημένο εμπόριο μεταξύ των κρατών μειώνει τις συγκρούσεις και καθιστά τον πόλεμο λιγότερο πιθανό επειδή ο πόλεμος διαταράσσει ή ακυρώνει τα οφέλη (κέρδη) του εμπορίου. Τα κράτη με εκτεταμένους εμπορικούς δεσμούς είναι επομένως σθεναρά υποχρεωμένα να διατηρήσουν ειρηνικές σχέσεις. Σύμφωνα με αυτόν τον υπολογισμό, ο πόλεμος δεν είναι επικερδής για το κράτος, αλλά μάλλον επιζήμιος (Puchala, 2005).

Οι διεθνείς κανόνες είναι ο τρίτος πυλώνας της φιλελεύθερης διεθνούς τάξης. Οι φιλελεύθερες αρχές προωθούν τη διεθνή συνεργασία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία και το κράτος δικαίου. Όταν ένα κράτος παραβιάζει αυτά τα πρότυπα, αντιμετωπίζει ποικίλες κυρώσεις. Ωστόσο, λόγω του ευρέος φάσματος αξιών σε όλο τον κόσμο, οι διεθνείς κανόνες αμφισβητούνται συχνά και υπάρχουν συνέπειες για την παραβίαση των φιλελεύθερων κανόνων και προκύπτει έμμεσο ή άμεσο κόστος. Μετά τη βίαιη καταστολή των φοιτητικών διαδηλώσεων υπέρ της δημοκρατίας στην πλατεία Τιενανμέν του Πεκίνου το 1989, η Ευρωπαϊκή Ένωση, για παράδειγμα, επέβαλε εμπάργκο όπλων στην Κίνα (Putten, 2009). Το εμπάργκο παραμένει σε ισχύ μέχρι νεωτέρας. Το κόστος μπορεί επίσης να είναι έμμεσο αλλά σημαντικό. Για παράδειγμα, η έννοια που απολάμβαναν οι ΗΠΑ διεθνώς, μειώθηκε σημαντικά σε όλο τον κόσμο μετά την εισβολή στο Ιράκ το 2003, λόγω της μονομερούς εισβολής (κατά παράβαση των καθιερωμένων κανόνων των Ηνωμένων Εθνών), σε μια κίνηση που θεωρείται ευρέως ως παράνομη (Chaudhary, 2016).

Ο φιλελευθερισμός σχετίζεται με κλασικούς αναλυτές όπως ο John Locke, ο Hugo Grotius και ο Immanuel Kant. Ο Καντ συνέστησε ότι τα «ρεπουμπλικανικά

συντάγματα», το «κοσμοπολίτικο δίκαιο» και οι εμπορικές ανταλλαγές ενσωματωμένες σε ένα σύστημα διεθνούς δικαίου μεταξύ δημοκρατιών που διέπονται από το κράτος δικαίου θα παρείχαν «τη βάση για βιώσιμη ειρήνη» (Russet, 2010: 95). Ο Καντ πίστευε ότι η φυσική πορεία του ατομικού συμφέροντος θα ωθούσε τα λογικά άτομα να επιτύχουν μια δίκαιη ειρήνη. Ο Russet (2010 : 96) σημειώνει ότι οι βασικές παραδοχές του Kant «περιλαμβάνουν την πίστη στις λογικές ιδιότητες των ατόμων, την πίστη στη δυνατότητα προόδου στην κοινωνική ζωή και την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι, παρά το προσωπικό τους συμφέρον, μπορούν να συνεργαστούν και να οικοδομήσουν μια πιο ειρηνική και αρμονική κοινωνία». Ο Καντ πιστεύει επίσης ότι οι φιλελεύθερες δημοκρατίες τείνουν να είναι πιο ειρηνικές από άλλες μορφές διακυβέρνησης. Ο Φιλελεύθερος Διεθνισμός μετέφερε αυτές τις πεποιθήσεις στη διεθνή σκηνή τονίζοντας το γεγονός ότι ο πόλεμος και η σύγκρουση μπορούν να ξεπεραστούν, ή να μετριαστούν, μέσω συντονισμένων αλλαγών τόσο στις εγχώριες όσο και στις διεθνείς δομές διακυβέρνησης (Russet, 2010: 95).

Σύμφωνα με τον Stanley Hoffmann, «η ουσία του φιλελευθερισμού είναι η αυτοσυγκράτηση, η μετριοπάθεια, ο συμβιβασμός και η ειρήνη (Dunne, 2014: 114).» Έτσι, μπορούμε να συνοψίσουμε τα κοινά χαρακτηριστικά των φιλελεύθερων θέσεων ως εξής: 1- Η συνεργασία μεταξύ των κρατών μπορεί να διαμορφώσει διεθνείς σχέσεις. 2- Η εσωτερική δομή των κρατών θα εξαρτήσει τη συμπεριφορά τους 3- Αισιόδοξη πίστη στην πρόοδο, την ανθρώπινη φύση και τη συνεργασία. 4- Οικουμενιστικές, όλες οι φιλελεύθερες ιδέες σημειώνουν την προστιθέμενη αξία της διάδοσης των «φιλελεύθερων αξιών» σε όσο το δυνατόν περισσότερες μονάδες. 5- Ορθολογιστική με την έννοια ότι όλες οι θεωρίες υποθέτουν έναν πυρήνα ορθολογικής συμπεριφοράς από παράγοντες που συμφέρουν το συμφέρον τους και αυτή είναι μια από τις ομοιότητες με τον ρεαλισμό.

Η πρώτη ομοιότητα μεταξύ των δύο θεωριών είναι ότι οι φιλελεύθεροι έχουν συμφωνήσει με τους ρεαλιστές ότι ο πόλεμος είναι ένα επαναλαμβανόμενο χαρακτηριστικό του αναρχικού συστήματος. Αλλά οι φιλελεύθεροι βλέπουν τα αίτια του πολέμου να εντοπίζονται στον ιμπεριαλισμό, την αποτυχία της ισορροπίας δυνάμεων, τα αντιδημοκρατικά καθεστάτα. Και αυτό θα πρέπει να διορθωθεί μέσω της συλλογικής ασφάλειας, του εμπορίου, της παγκόσμιας κυβέρνησης (Dunne, 2014: 114). Ενώ οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι ο μόνος τρόπος επιβίωσης σε αυτό το σύστημα αναρχίας είναι να έχεις δύναμη αυτοάμυνας, αυτό σημαίνει τη στρατιωτική ικανότητα σε αυτή την περίπτωση. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι για τη διατήρηση της κρατικής

κυριαρχίας κανένα άλλο θέμα δεν είναι πιο σημαντικό από τη στρατιωτική ισχύ για να διατηρηθεί η ισορροπία δυνάμεων στο αναρχικό σύστημα.

Από την άλλη πλευρά, οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι η συνεργασία μέσω διεθνών θεσμών, η οικονομική ανταλλαγή και η αλληλεξάρτηση μεταξύ των εθνών μπορούν να δημιουργήσουν ένα δίκτυο συμφερόντων που μειώνουν την πιθανότητα πολέμου. Πιστεύουν επίσης στη σημασία του ηθικού παράγοντα, όταν γίνεται λόγος για κυριαρχία, λόγω του καθήκοντος των κρατών να μην παραβιάζουν την κυριαρχία άλλων κρατών και να παραβιάζουν τις ελευθερίες και τα δικαιώματα των ατόμων σε οποιαδήποτε χώρα. Όλα αυτά τα πράγματα μπορούν να φέρουν ασφάλεια και πρόοδο σε όλες τις χώρες. Όπως και η εξάπλωση των δημοκρατιών μπορεί επίσης να μειώσει την πιθανότητα πολέμου επειδή υποστηρίζουν ότι τα δημοκρατικά κράτη δεν πολεμούν μεταξύ τους.

Ενώ οι ρεαλιστές βλέπουν το κράτος ως το κύριο παράγοντα στην πολιτική, οι φιλελεύθεροι αναγνωρίζουν τη σημασία του κράτους αλλά δεν το βλέπουν ως τον μοναδικό παράγοντα στην πολιτική. Προσθέτουν διεθνείς θεσμούς και διεθνικές εταιρείες καθώς και εθνοτικές ομάδες ως παράγοντες στη διεθνή πολιτική. Επίσης, δεν βλέπουν το κράτος ως ενιαίο παράγοντα όπως νομίζουν οι ρεαλιστές. Το κράτος αντανακλά τα συμφέροντα ατόμων και οργανωμένων ομάδων, εντός του κράτους. Οι φιλελεύθεροι και οι ρεαλιστές συμφωνούν για τον ορθολογισμό των ατόμων στην επιδίωξή τους να επιτύχουν τα συμφέροντά τους, αλλά διαφέρουν ως προς την άποψή τους για την ανθρώπινη φύση. Οι φιλελεύθεροι τείνουν να είναι αισιόδοξοι και βλέπουν ότι τα άτομα μπορούν να συνεργαστούν για να επιτύχουν μια δίκαιη ειρήνη. Οι ρεαλιστές είναι απαισιόδοξοι και βλέπουν ότι τα ανθρώπινα όντα τείνουν να μεγιστοποιούν τη δύναμή τους για να κατέχουν τα συμφέροντά τους.

Συμπερασματικά, οι διεθνείς σχέσεις μεταξύ των χωρών είναι απαραίτητες στον σημερινό παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Το βασικό επιχείρημα του φιλελευθερισμού είναι ότι οι συγκεντρώσεις αλόγιστης βίαιης εξουσίας αποτελούν τη σοβαρότερη απειλή για την ατομική ελευθερία και πρέπει να περιοριστούν. Οι θεσμοί και οι κανόνες τόσο σε εγχώριο όσο και σε διεθνές επίπεδο είναι τα πρωταρχικά μέσα περιορισμού της εξουσίας. Οι θεσμοί και οι οργανισμοί σε διεθνές επίπεδο περιορίζουν τη δύναμη των κρατών ενθαρρύνοντας τη συνεργασία και παρέχοντας έναν μηχανισμό για την επιβολή κόστους στα κράτη που παραβιάζουν διεθνείς συμφωνίες. Λόγω των ουσιαστικών οφελών που μπορούν να προκύψουν από την οικονομική αλληλεξάρτηση, οι οικονομικοί θεσμοί είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικοί

στην προώθηση της συνεργασίας. Σήμερα, είναι σαφές ότι ο φιλελευθερισμός δεν είναι μια «ουτοπική» θεωρία που περιγράφει έναν φανταστικό κόσμο ειρήνης και ευτυχίας, όπως τον κατηγορούσαν κάποτε. Προσφέρει ένα συνεπές αντεπιχείρημα στον ρεαλισμό που βασίζεται σε στοιχεία και σε μια μακρά θεωρητική παράδοση. Ωστόσο, ο ρεαλισμός είναι μια θεωρία που ισχυρίζεται ότι εξηγεί την πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής. Τονίζει τους πολιτικούς περιορισμούς που επιβάλλει η εγωιστική φύση της ανθρωπότητας και η έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας πάνω από το κράτος. Για τους ρεαλιστές, ο υψηλότερος στόχος είναι η επιβίωση του κράτους, γεγονός που εξηγεί γιατί οι ενέργειες των κρατών κρίνονται από την ηθική της ευθύνης και όχι από ηθικές αρχές.

Κεφάλαιο Γ': Μαρξισμός και κριτική θεωρία

Για πολύ καιρό, ο μαρξισμός και οι διεθνείς σχέσεις βρίσκονταν σε κατάσταση αμοιβαίας παραμέλησης. Δεδομένης της κυριαρχίας των καπιταλιστικών κρατών στην πειθαρχία των διεθνών σχέσεων και της καχυποψίας τους προς τον μαρξισμό, σε μεγάλο βαθμό μέχρι τη δεκαετία του 1970, ο μαρξισμός δεν μπορούσε να εξασφαλίσει μια θέση στην επιστήμη των διεθνών σχέσεων στη Δύση. Η πεποίθηση ότι ο Μαρξ και ο Ένγκελς δεν ανέπτυξαν μια θεωρία διεθνών σχέσεων ήταν ένας άλλος λόγος για τον αποκλεισμό του μαρξισμού από τον τομέα των διεθνών σχέσεων (Maclean, 1988). Ωστόσο, από τη δεκαετία του 1990, τα πράγματα έχουν βελτιωθεί σημαντικά.

Είναι η μόνη θεωρία των διεθνών σχέσεων που πήρε το όνομά της από έναν φιλόσοφο (Καρλ Μαρξ). Όμως, η μαρξιστική προσέγγιση της παγκόσμιας πολιτικής δεν περιορίζεται στις ιδέες του Καρλ Μαρξ. Ένα ευρύ φάσμα θεωρητικών όπως ο Βλαντιμίρ Λένιν, ο Αντόνιο Γκράμσι, ο Αντρέ Γκούντερ Φρανκ, ο Ρόμπερτ Κοξ, ο Στίβεν Γκιλ, ο Τζάστιν Ρόζενμπεργκ, ο Άντριου Λινκλίτερ και ο Μαρκ Ρούπερτ έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη των μαρξιστικών προσεγγίσεων (Griffiths et al., 2009). Η κύρια εστίαση της μαρξιστικής προσέγγισης στην παγκόσμια πολιτική είναι η αποκάλυψη της πραγματικής φύσης του κράτους, του κράτους-συστήματος και του τρόπου με τον οποίο επηρεάζουν την καπιταλιστική παγκόσμια οικονομία και αντίστροφα (Griffiths et al., 2009).

Από το φάσμα των μεγάλων στοχαστών που έχουμε στη διάθεσή μας, ο Μαρξ μπορεί να μην χαρακτηρίζεται αυτόματα ως ο πιο «διεθνιστής». Στην πραγματικότητα, το μεγαλύτερο μέρος του έργου του Μαρξ (και του ενίοτε συν-συγγραφέα του Φρίντριχ Ένγκελς) δεν αφορούσε πρωτίστως τον σχηματισμό κρατών ή ακόμη και τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ τους (Tesche, 2004). Αυτό που συνέδεσε τα συμφέροντά τους με διεθνείς σχέσεις ήταν η βιομηχανική επανάσταση, καθώς αυτό το γεγονός ήταν τελικά αυτό που ο Μαρξ έβλεπε και προσπαθούσε να καταλάβει. Αυτός, μαζί με τον Ένγκελς, ανέπτυξε μια επαναστατική προσέγγιση και περιέγραψε ένα σύνολο εννοιών που υπερέβαιναν τις εθνικές διαφορές, παρέχοντας επίσης πρακτικές συμβουλές για το πώς να οικοδομηθεί ένα διακρατικό κίνημα ανθρώπων. Εργάτες από εργοστάσια σε όλο τον κόσμο –το προλεταριάτο– έπρεπε να οργανωθούν σε ένα πολιτικά επαναστατικό κίνημα για να αντιμετωπίσουν τις εκμεταλλευτικές και άνισες επιπτώσεις του καπιταλισμού, που επιταχύνθηκαν και επεκτάθηκαν από τη βιομηχανική επανάσταση. Αυτό το όραμα μιας πιθανής σύνδεσης μεταξύ του μεγαλύτερου μέρους της ανθρωπότητας ως παγκόσμιου προλεταριάτου είναι το πού και πώς ο μαρξισμός εισέρχεται στις διεθνείς σχέσεις από μία διαφορετική αφετηρία σε σχέση με άλλες θεωρίες. (McGlinchey et al., 2017).

Στο διάσημο βιβλίο του με τίτλο *Η αθλιότητα της φιλοσοφίας*, ο Καρλ Μαρξ έχει γράψει ότι οι σχέσεις παραγωγής κάθε κοινωνίας αποτελούν ένα σύνολο. Η κοινωνία και ο πολιτισμός ενός κράτους δεν μπορούν να διαχωριστούν από το οικονομικό του σύστημα. Μάλλον, μια αλλαγή στη βάση (οικονομικός παράγοντας) επιφέρει αλλαγές στην υπερδομή της (κοινωνία και πολιτισμός). Αντλώντας από τον Μαρξ, οι μαρξιστές θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων πιστεύουν ότι η παγκόσμια πολιτική μπορεί να κατανοήσει ένα φαινόμενο ή μία συνθήκη καλύτερα στην ολότητα της παρά στον κατακερματισμό και την απομόνωση (Berki, 1971).

Ο μαρξισμός επιδιώκει να υποβιβάσει τον καπιταλισμό, ο οποίος περιγράφεται ως κοινωνική πρακτική στη σύγχρονη ζωή, που χτίζεται με ιστορικά συγκεκριμένη ταξική σχέση όπου οι καπιταλιστές ελέγχουν τα μέσα παραγωγής για να εκμεταλλεύονται τους άλλους στην επιδίωξη του κέρδους (Rupert, 2013). Κατά συνέπεια, ο μαρξισμός θεωρείται κυρίως ως οι θεμελιώδης επικριτής της έννοιας της οικονομικής αλληλεξάρτησης στην κοσμοθεωρία του φιλελευθερισμού, μέσω του επιχειρήματός του ότι το τρέχον οικονομικό σύστημα δεν είναι ένα θετικό παιχνίδι αθροίσματος προς όφελος όλων (Jackson et al., 2012).

Ο μαρξισμός είναι μια στρουκτουραλιστική θεωρία. Υποθέτει ότι η παγκόσμια πολιτική λαμβάνει χώρα σε ένα περιβάλλον που ονομάζεται παγκόσμιο σύστημα. Ο κόσμος κατά την άποψη του μαρξισμού δεν βασίζεται στη σύγκρουση μεταξύ κρατών, σε αντίθεση με τον ρεαλισμό, αλλά αντίθετα στη σύγκρουση μεταξύ συμφερόντων της άρχουσας τάξης. Τα κράτη οδηγούνται κυρίως από καπιταλιστικές τάξεις σε κάθε κράτος, καθιστώντας τις διακρατικές συγκρούσεις ως απλώς εξωτερικό μέρος του προβλήματος, επειδή το θεμελιώδες πρόβλημα στο σύστημα είναι η επιρροή της καπιταλιστικής τάξης στις πολιτικές σφαίρες (Jackson et al., 2012). Σε μια προσπάθεια να εξηγήσει τις σχέσεις μεταξύ της υλικής αναπαραγωγής και της εκτεταμένης ανόδου του καπιταλισμού, ο μαρξισμός πρόσθεσε τον έλεγχο της παραγωγής και τις διαδικασίες οικοδόμησης κράτους στην κατανόηση του κρατικού συστήματος (Sharcott, 2010). Το κρατικό σύστημα διαδραματίζει πρωταρχικό ρόλο βοηθώντας τον καπιταλισμό, όχι μόνο συμπληρώνοντας το σύστημα αλλά και δημιουργώντας προϋποθέσεις για τη δυνατότητα επέκτασης του καπιταλισμού και μεταφοράς πλεονάσματος από την περιφέρεια στο κέντρο. Ο μαρξισμός βλέπει τη δομή ως προς τον πυρήνα και την περιφέρεια. Πιστεύουν ότι η δομή του καπιταλιστικού παγκόσμιου συστήματος καθορίζεται από το ποιος έχει τον έλεγχο του κεφαλαίου και των μέσων παραγωγής και ποιος τον στερείται. Οι μαρξιστές πιστεύουν ότι η παγκόσμια πολιτική λειτουργεί μέσα και περιορίζεται από τη δομή. Ως εκ τούτου, επιδιώκει να εξηγήσει τη δυναμική της παγκόσμιας πολιτικής λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες δομικού επιπέδου (Teschke, 2008).

Οι ρεαλιστές και οι φιλελεύθεροι υποθέτουν ότι η φύση του διεθνούς συστήματος είναι άναρχη. Εδώ η αναρχία σημαίνει την απουσία μιας κυρίαρχης εξουσίας στο διεθνές σύστημα που θα διοικεί τα κράτη. Οι μαρξιστές υποθέτουν ότι το παγκόσμιο σύστημα είναι συγκρουσιακό. Το παγκόσμιο σύστημα είναι συγκρουσιακό λόγω των αντικρουόμενων συμφερόντων της πλούσιας σε κεφάλαιο αστικής τάξης και της φτώχης στο κεφάλαιο λιγότερο ανεπτυγμένης τάξης του προλεταριάτου. Δεδομένης της διαφοράς στα συμφέροντα, και οι δύο τάξεις αγωνίζονται για τον έλεγχο του κεφαλαίου, της τεχνολογίας, των φυσικών πόρων και της αγοράς. Αυτός ο ανταγωνισμός οδηγεί σε σύγκρουση (Davenport, 2013).

Μία σημαντική συνεισφορά του Μαρξισμού στις διεθνείς σχέσεις, είναι η World System Theory όπως αυτή αποτυπώθηκε από τον Wallerstein. Για τον Wallerstein, «ένα παγκόσμιο σύστημα είναι ένα κοινωνικό σύστημα, αυτό που έχει όρια, δομές, ομάδες μελών, κανόνες νομιμοποίησης και συνοχής. Η ζωή του

αποτελείται από τη σύγκρουση δυνάμεις που το συγκρατούν με ένταση και το διαλύουν όπως το επιδιώκει αιώνια κάθε ομάδα ή κοινωνική τάξη να το εκμεταλλευτεί προς όφελος της. Έχει τα χαρακτηριστικά ενός οργανισμού, δηλαδή έχει μια διάρκεια ζωής κατά την οποία τα χαρακτηριστικά του αλλάζουν από ορισμένες απόψεις και παραμένουν σταθερά σε άλλα. Η ζωή μέσα σε αυτό είναι σε μεγάλο βαθμό αυτόνομη και η δυναμική της ανάπτυξής της είναι σε μεγάλο βαθμό εσωτερική» (Wallerstein, σελ. 347)

Μια από τις εξαιρετικές έννοιες που προέρχονται από τον Μαρξ είναι ο ιστορικός υλισμός, ο οποίος είναι μια ερμηνεία της ιστορίας ή της εξέλιξης των κοινωνιών που καθορίζεται από την οικονομική δομή στο εσωτερικό. Η δυναμική της αλληλεπίδρασης μεταξύ υποδομής και υπερδομής δημιουργεί αλλαγή στη δομή του κράτους, η οποία θα οδηγήσει σε πολλά στάδια της ιστορίας από την ληστρική κοινωνία στο σοσιαλιστικό κράτος (Σταμίρης, 1986). Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ο Μαρξ αντιμετωπίζει τον καπιταλισμό ως στάδιο της κοινωνικής εξέλιξης και εν μέρει ως πρόοδο για μια χειραφετημένη, μετακαπιταλιστική κοινωνία (Devetak et al., 2011). Αυτό είναι ενδιαφέρον γιατί ο φιλελευθερισμός και ο μαρξισμός έχουν φαινομενικά παρόμοια επιχειρήματα που θεωρητικά τοποθετούν τις διακρατικές σχέσεις και την κοινωνία γενικά στο επίκεντρο των εξηγήσεων τους και απορρίπτουν την κρατοκεντρική έννοια του ρεαλισμού επειδή το κράτος είναι μόνο ένα στοιχείο της διεθνούς τάξης. Ο φιλελευθερισμός, ωστόσο, βλέπει το κράτος ως θεσμό της λαϊκής κυβέρνησης, ενώ ο μαρξισμός το βλέπει ως ένα προϊόν του καπιταλισμού με ιδιαίτερες σχέσεις κοινωνικής ιδιοκτησίας (Brown, 2004).

Το σύγχρονο κράτος για τους μαρξιστές, επομένως, είναι το ίδιο προϊόν της ανόδου του καπιταλισμού ως συστήματος που βασίζεται σε συγκεκριμένες σχέσεις κοινωνικής ιδιοκτησίας. Ο φιλελευθερισμός και ο μαρξισμός τοποθετούν τις σχέσεις μεταξύ του κράτους και της ευρύτερης κοινωνίας στο επίκεντρο των εξηγήσεων των κρατικών προτιμήσεων, οι οποίες με τη σειρά τους διαμορφώνουν τη διεθνή τάξη. Και για τους δύο, ο όρος «κράτος» δεν είναι η συνολική έννοια που χρησιμοποιούν οι ρεαλιστές, αλλά ένα συγκεκριμένο στοιχείο των κοινωνιών που συνθέτουν τη διεθνή τάξη. Ωστόσο, ο φιλελευθερισμός και ο μαρξισμός δίνουν πολύ διαφορετικές αφηγήσεις για αυτό το στοιχείο και τη σχέση του με την ευρύτερη κοινωνία. Οι φιλελεύθεροι θεωρούν το κράτος ως πρωτίστως θεσμό διακυβέρνησης για την κοινωνία (Elliott, 1979).

Ο όρος Κριτική θεωρία επινοήθηκε από τον Μαξ Χορκχάμερ, ο οποίος έκανε μια διάκριση με την παραδοσιακή θεωρία με βάση συγκεκριμένο πρακτικό σκοπό: μια θεωρία είναι «κρίσιμη» στο βαθμό που επιδιώκει την ανθρώπινη «χειραφέτηση από τη σκλαβιά», λειτουργεί ως «απελευθερωτική επιρροή» και εργάζεται «για να δημιουργήσει έναν κόσμο που ικανοποιεί τις ανάγκες και τις δυνάμεις» των ανθρώπινων όντων (Horkheimer, 1972). Η κριτική θεωρία δεν είναι μια ενιαία θεωρία. Μάλλον είναι μια κατηγορία μέσα σε ένα ευρύ φάσμα θεωριών όπως ο νεομαρξισμός, ο φεμινισμός, ο μεταμοντερνισμός και η μετα-αποικιοκρατία εμπίπτουν στην ευρεία του εμβέλεια. Αυτές οι διαφορετικές θεωρίες εμπνέονται από διαφορετικές πηγές όπως ο Χέγκελ, ο Μαρξ και ο Φουκώ και επιδιώκουν να εξηγήσουν διάφορες πτυχές της παγκόσμιας πολιτικής. Παρά τη διαφορά τους ως προς την εστίαση και το θέμα μελέτης, αυτό που ένωσε αυτές τις θεωρίες είναι πρώτον η δέσμευσή τους για μεταθετικιστική μεθοδολογία και δεύτερον, η δέσμευσή τους για αλλαγή και χειραφέτηση των υποταγμένων ανθρώπων ή/και της τάξης της κοινωνίας. Οι κριτικοί θεωρητικοί είναι καχύποπτοι για τον θετικισμό ως μέθοδο απόκτησης γνώσης. Πιστεύουν ότι η γνώση δεν μπορεί να είναι αντικειμενική. Πιστεύοντας στην ενότητα υποκειμένου-αντικειμένου, η κριτική θεωρία υποθέτει ότι η γνώση δεν μπορεί να είναι ανεξάρτητη από το κοινωνικό πλαίσιο. Επομένως, επικρίνουν τον τρόπο του θετικιστή να πλαισιώνει αντικείμενα σε δυαδικά ζεύγη (όπως το φαίνεσθαι vs είναι, αντικειμενικό vs υποκειμενικό) (Geuss, 1981).

Η κριτική θεωρία ενσωματώνει ένα ευρύ φάσμα προσεγγίσεων, όλες εστιασμένες στην ιδέα της απελευθέρωσης των ανθρώπων από το σύγχρονο κράτος και το οικονομικό σύστημα, μια έννοια γνωστή ως χειραφέτηση. Η ιδέα προέρχεται από το έργο συγγραφέων όπως ο Immanuel Kant και ο Karl Marx οι οποίοι, τον δέκατο όγδοο και τον δέκατο ένατο αιώνα, προώθησαν διαφορετικές επαναστατικές ιδέες για το πώς ο κόσμος θα μπορούσε να αναδιαταχθεί και να μεταμορφωθεί. Τόσο ο Καντ όσο και ο Μαρξ είχαν μια ισχυρή προσκόλληση στο θέμα του Διαφωτισμού της οικουμενικότητας, την άποψη ότι υπάρχουν κοινωνικές και πολιτικές αρχές που είναι εμφανείς σε όλους τους ανθρώπους, παντού.

Στη σύγχρονη εποχή, και οι δύο συγγραφείς έγιναν θεμελιώδεις φιγούρες για τους θεωρητικούς που επιδιώκουν να αντικαταστήσουν το σύγχρονο κρατικό σύστημα προωθώντας πιο δίκαιες παγκόσμιες πολιτικές ρυθμίσεις όπως μια ομοσπονδία ελεύθερων κρατών που ζουν σε αέναη ειρήνη (Καντ) ή ο κομμουνισμός ως παγκόσμιο κοινωνικό και οικονομικό σύστημα το οποίο θα αντικαταστήσει την

άνιση καπιταλιστική τάξη (Μαρξ). Η κριτική θεωρία επιχειρεί να ασκήσει κριτική στις κατασταλτικές κοινωνικές πρακτικές και θεσμούς στον σημερινό κόσμο και να προωθήσει τη χειραφέτηση υποστηρίζοντας ιδέες και πρακτικές που πληρούν τις οικουμενικές αρχές της δικαιοσύνης. Αυτό το είδος κριτικής έχει μια μετασχηματιστική διάσταση με την έννοια ότι στοχεύει στην αλλαγή των εθνικών κοινωνιών, των διεθνών σχέσεων και της αναδυόμενης παγκόσμιας κοινωνίας, ξεκινώντας από εναλλακτικές ιδέες και πρακτικές που παραμένουν στο παρασκήνιο της ιστορικής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο του μαρξισμού, η κριτική θεωρία εξελίχθηκε σε δύο ρεύματα: το πρώτο εκπροσωπήθηκε από τη σχολή του μαρξισμού της Φρανκφούρτης, ιδιαίτερα τον Jurgen Habermas, ενώ μια άλλη από τον Ιταλό ακτιβιστή και θεωρητικό Antonio Gramsci. Η σχολή της Φρανκφούρτης ιδρύθηκε το 1923 ως Ινστιτούτο Κοινωνικής Έρευνας στο Πανεπιστήμιο Γκαίτε της Φρανκφούρτης της Γερμανίας για τη μελέτη του Μαρξισμού. Όταν το ναζιστικό κόμμα ήρθε στην εξουσία στη Γερμανία, το ινστιτούτο αναγκάστηκε να μετακομίσει από τη Γερμανία στο Παρίσι. Όταν η Γερμανία εισέβαλε στη Γαλλία, το ινστιτούτο μεταφέρθηκε τελικά στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια της Νέας Υόρκης το 1935. Το δοκίμιο του Μαξ Χορκχάιμερ *Traditional and Critical Theory* (1937) θεωρείται ως έργο καθορισμού του προσανατολισμού της σχολής. Σε αυτό το δοκίμιο, υποστήριξε ότι οι παραδοσιακές θεωρίες αρκούνται στο να περιγράφουν τους υπάρχοντες κοινωνικούς θεσμούς και οι αναλύσεις τους έχουν έτσι το έμμεσο αποτέλεσμα να νομιμοποιούν τις κατασταλτικές και άδικες κοινωνικές πρακτικές ως φυσικές ή αντικειμενικές (Macdonald, 2017). Αντίθετα, μέσα από τη λεπτομερή κατανόησή της για το ευρύτερο ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λειτουργούν αυτοί οι θεσμοί, η κριτική θεωρία θα αποκάλυπτε τους ψευδείς ισχυρισμούς του συστήματος για νομιμότητα, δικαιοσύνη και αλήθεια (Gordon et al., 2019).

Ο Jurgen Habermas υπήρξε ο φιλόσοφος με τη μεγαλύτερη επιρροή από τους στοχαστές δεύτερης γενιάς της σχολής της Φρανκφούρτης. Οι ιδέες του έχουν τη μακροχρόνια επίδραση της ανάπτυξης της κριτικής θεωρίας των διεθνών σχέσεων. Η θεωρία του για την επικοινωνιακή δράση και η ηθική του λόγου είναι κεντρικά στην κριτική θεωρία των διεθνών σχέσεων (Craib, 2011). Ο Χάμπερμας επέκρινε τη θετικιστική μέθοδο για την απόκτηση γνώσεων στις κοινωνικές επιστήμες. Πίστευε ότι η γνώση που αποκτάται από τον θετικισμό εξυπηρετεί το σκοπό του κοινωνικού ελέγχου, ενώ ο πραγματικός σκοπός της γνώσης πρέπει να είναι η ανθρώπινη

χειραφέτηση. Επέκρινε τον Καρλ Μαρξ ότι αγνόησε τη σημασία της επικοινωνίας για την ανάπτυξη της ταξικής συνείδησης μεταξύ του προλεταριάτου και την κατανόηση της σχέσης του με άλλες τάξεις (Elliott, 2021). Για το σκοπό αυτό, ανέπτυξε μια θεωρία της επικοινωνιακής δράσης που αποτέλεσε το θεμέλιο της σχολής της Φρανκφούρτης. Η επικοινωνία, που σημαίνει «η χρήση της γλώσσας και η χειραγώγηση των συμβόλων» διευκολύνει τη συλλογική μάθηση και την κατασκευή της διωποκειμενικής γνώσης (Giddens, 1999).

Ο Andrew Linklater και ο Mark Hoffman είναι δύο κορυφαίες προσωπικότητες, οι οποίοι ανέπτυξαν την κριτική θεωρία των διεθνών σχέσεων με βάση τις ιδέες και τις έννοιες της σχολής της Φρανκφούρτης. Ο Linklater χρησιμοποίησε τη θεωρία του Habermas για την επικοινωνιακή δράση και την ηθική του λόγου για να αναπτύξει διαφορετική οπτική στην παγκόσμια πολιτική και να προωθήσει νέα ερευνητικά ατζέντα. Χρησιμοποιώντας αυτές τις έννοιες, προσπάθησε να ξεκινήσει έναν διάλογο μεταξύ των πολιτών πέρα από τα σύνορα για να κατανοήσει τις συνθήκες υπό τις οποίες μπορεί να επιτευχθεί παγκόσμια δικαιοσύνη. Ο Linklater οραματίζεται την κριτική θεωρία η οποία αναλύει τις προοπτικές για καθολική χειραφέτηση (Linklater, 2007). Έχει προσδιορίσει τρεις βασικές λειτουργίες της κριτικής θεωρίας. Πρώτον, με βάση έννοιες όπως η ελευθερία και η καθολικότητα, θα πρέπει να οικοδομήσει μια εναλλακτική παγκόσμια τάξη πραγμάτων (Linklater, 1996). Δεύτερον, η κριτική θεωρία θα πρέπει να εντοπίσει σημαντικά εμπόδια στην πορεία ανάπτυξης μιας τέτοιας εναλλακτικής παγκόσμιας τάξης. Τρίτον, για να αναπτυχθεί μια νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων, η κριτική θεωρία θα πρέπει να λειτουργήσει για να θεωρητικοποιήσει μια «χειραφετική πρακτική» (Linklater, 1996). Ισχυρίζεται ότι ούτε η θετικιστική μέθοδος του ρεαλισμού ούτε ο οικονομικός νετερμινισμός του μαρξισμού μπορούν να εξυπηρετήσουν αυτόν τον σκοπό της κριτικής θεωρίας. Ως εκ τούτου, τάσσεται υπέρ της υπέρβασης του μαρξισμού και του ρεαλισμού.

Η χειραφέτηση είναι ένα βασικό θέμα στα γραπτά του Linklater. Ερευνά πώς και σε ποιο βαθμό το κράτος και το κρατικό σύστημα διευκολύνουν ή αρνούνται τις δυνατότητες της ανθρώπινης χειραφέτησης. Σύμφωνα με τον ίδιο, το κράτος είναι μια αποκλειστική και συμμετοχική μορφή της πολιτικής κοινότητας. Όπως ο Habermas, ο Linklater πιστεύει ότι τα άτομα έχουν διπλή ηθική ταυτότητα: μία ως πολίτες των κρατών και μια ως δυνητικοί παγκόσμιοι πολίτες. Η κριτική θεωρία διερευνά την προοπτική για μια νέα μορφή πολιτικής κοινότητας στην οποία άτομα και ομάδες

μπορούν να επιτύχουν υψηλότερα επίπεδα ελευθερίας και ισότητας (Linklater, 2007). Ο Linklater υποστηρίζει τη μετατροπή της πολιτικής κοινότητας από το κράτος σε μια νέα μορφή δημοκρατίας που βασίζεται στην κοσμοπολίτικη ιθαγένεια.

Ο Linklater έχει εντοπίσει τέσσερα επιτεύγματα για μία κριτική θεωρία των Διεθνών Σχέσεων. Πρώτον, η κριτική θεωρία είναι βαθιά καχύποπτη για τη θετικιστική μέθοδο και την υπόθεσή της ότι η γνώση δεν εντοπίζεται στο κοινωνικό πλαίσιο και οι ερευνητές μπορούν να αποκτήσουν αυτή τη γνώση μέσω ουδέτερης εμπλοκής με αντικείμενα. Εμπιστευόμενοι σε μεταθετικιστικές μεθόδους, οι κριτικοί θεωρητικοί καλούν τους ερευνητές να χρησιμοποιήσουν ερμηνευτικές, ιστορικές και διωποκειμενικές τεχνικές για να αποκτήσουν γνώση. Δεύτερον, σε αντίθεση με τις ορθολογιστικές θεωρίες των διεθνών σχέσεων, οι οποίες υποθέτουν ότι οι δομές είναι αμετάβλητες, η κριτική θεωρία πιστεύει ότι η δομή είναι μεταβλητή (Linklater, 2007). Κατηγορεί ότι όσοι ισχυρίζονται ότι η δομή είναι αμετάβλητη θέλουν να διατηρήσουν το status quo και να διαιωνίσουν την ανισότητα πλούτου και εξουσίας στην παγκόσμια πολιτική. Τρίτον, η κριτική θεωρία «διδάσκει και ξεπερνά τις αδυναμίες που ενυπάρχουν στον μαρξισμό». Για να ανακαλύψει τη βάση του αποκλεισμού, η κριτική θεωρία υπερβαίνει τη μαρξιστική αντίληψη της τάξης. Θεωρούν επίσης το κράτος ως βάση αποκλεισμού επειδή, βάσει της ιθαγένειας, το κράτος περιλαμβάνει ένα μικρό μέρος των ανθρώπων ως πολίτη ενώ αποκλείει ένα μεγάλο μέρος ως μη πολίτη. Τέλος, σε αντίθεση με τις ορθολογιστικές θεωρίες που κρίνουν την ικανότητα του κράτους ως προς την υλική ικανότητα (οικονομική δύναμη και στρατιωτική ισχύ), η κριτική θεωρία κρίνει μια «κοινωνική ρύθμιση (ίσως κρατική ή κοσμοπολίτικη δημοκρατία) από την ικανότητά τους να αγκαλιάσουν έναν ανοιχτό διάλογο με όλους τους άλλους ανθρώπους (Linklater, 2007). Η Κριτική Θεωρία πιστεύει στη χρήση του «λόγου για τον προσδιορισμό της ηθικής σημασίας των εθνικών συνόρων» ενός κράτους (Linklater 2007). Τα δύο πρώτα επιτεύγματα της κριτικής θεωρίας βασίζονται στη χρήση μαρξιστικών εργαλείων και ιδεών για την αμφισβήτηση ορθολογιστικών προσεγγίσεων των διεθνών σχέσεων ενώ τα δύο τελευταία στην κριτική του μαρξισμού για την ανάπτυξη της κριτικής θεωρίας ως επαρκή θεωρία της παγκόσμιας πολιτικής (Linklater, 2007).

Ο μαρξισμός είναι μια σχετικά νέα προσέγγιση των διεθνών σχέσεων. Ως προς τις βασικές παραδοχές, τη μεθοδολογία και την αντιμετώπιση των θεμάτων, η μαρξιστική προσέγγιση παρουσιάζει μια διαφορετική εικόνα της παγκόσμιας πολιτικής. Ο ιμπεριαλισμός υπήρξε μια έντονη περιοχή ενδιαφέροντος για τους

μαρξιστές. Οι προηγούμενοι μαρξιστές συνέδεσαν την προέλευση και την ανάπτυξη του ιμπεριαλισμού με την πρόοδο του καπιταλισμού. Προχωρώντας ένα βήμα παραπέρα, η κριτική θεωρία έχει υπογραμμίσει την ανάγκη και τον τρόπο τερματισμού της εκμετάλλευσης των ανθρώπων και πραγματοποίησης της χειραφέτησής τους.

Μέρος 2ο- Σύγχρονες προκλήσεις – Η νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων

Με το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου με τον πλανήτη ουσιαστικά χωρισμένο σε δύο αντίπαλα στρατόπεδα και υπό το φόβο της πυρηνικής απειλής, δημιουργήθηκαν διεθνείς οργανισμοί. Η εξέλιξη του εμπορίου, η συσσώρευση πλούτου, οι μεγάλες ανατροπές τη δεκαετία του 1990 στην ανατολική Ευρώπη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η εξέλιξη της τεχνολογίας, δημιούργησαν ένα πλαίσιο στη σύγχρονη ιστορία. Στην εποχή της παγκοσμιοποίησης εμφανίστηκαν ισχυρά οικονομικά μονοπώλια, η δύναμη των εθνικών κυβερνήσεων μειώθηκε, οι οικονομίες αλληλεξαρτώνται ολοένα και περισσότερο και το ξέσπασμα ενός πολέμου έχει μεγαλύτερες επιπτώσεις στις οικονομίες των κρατών σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό απ'ότι στο παρελθόν.

Κεφάλαιο Α΄: Κράτος και Παγκοσμιοποίηση στον 21ο αιώνα

Η επιρροή της παγκοσμιοποίησης στο θεσμό του έθνους κράτους είναι δεδομένη, ωστόσο σε πρώτο επίπεδο οφείλεται να διερευνηθεί ο όρος παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα σύνθετο φαινόμενο που περιλαμβάνει μια ποικιλία παγκόσμιων τάσεων και ως έκφραση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως αναφορά σε μια ιστορική εποχή, μια διαδικασία, μια θεωρία ή ένα νέο παράδειγμα. Επίσης, δεν υπάρχει γενική συμφωνία για το εάν έχει συμβάλει ποσοτικά ή ποιοτικά στην αλλαγή των παγκόσμιων οικονομικών και πολιτικών δομών.

Η παγκοσμιοποίηση έχει αρκετούς ορισμούς, όπως ένα σύστημα στο οποίο υλοποιείται η διαδικασία διεθνοποίησης, η μη περιφερειακή παραγωγή και κατανάλωση σχεδιάζονται σε παγκόσμια κλίμακα, ο ελεύθερος ανταγωνισμός και η τάξη της αγοράς ελέγχονται από υπερεθνικούς οργανισμούς και οι κανόνες ενεργούν με υπερεθνική κατανόηση (Roosch, 2016). Ορίζεται επίσης ως μια διαδικασία που επιτρέπει την παγκόσμια ανταλλαγή εμπειριών μειώνοντας το χρόνο και την απόσταση με τις εγκαταστάσεις που παρέχει η τεχνολογία (Heilgendorff, 2018).

Ο Giddens όρισε την παγκοσμιοποίηση ως τη συγκέντρωση των κοινωνικών σχέσεων παγκοσμίως καθώς οι εξελίξεις σε μια χώρα επηρεάζουν άλλες χώρες ή κράτη και οι κοινωνίες επηρεάζονται από τα γεγονότα εκτός των εθνικών συνόρων (Giddens, 1990). Ορίζεται επίσης ως η διεθνοποίηση της παραγωγής, της κατανάλωσης, των επενδύσεων και της χρηματοδότησης με τη μείωση ή ακόμη και την άρση των εμποδίων στη ροή αγαθών και υπηρεσιών σε ένα ευρύτερο πλαίσιο. Η σύνδεση μεταξύ της νεωτερικότητας και του καπιταλισμού που οδήγησε στην παγκοσμιοποίηση είναι αμοιβαία καθώς οι συνθήκες ύπαρξής τους εξαρτώνται η μία από την άλλη αλλά δεν μπορούν να περιοριστούν μεταξύ τους (Casassas & Wagner, 2016).

Οι Nye & Donahue (2000) ορίζουν την παγκοσμιοποίηση ως την αυξανόμενη «αλληλεξάρτηση των ανθρώπων του κόσμου [...] που ενσωματώνει όχι μόνο την οικονομία αλλά τον πολιτισμό, την τεχνολογία και τη διακυβέρνηση. Οι άνθρωποι παντού συνδέονται - επηρεάζονται από γεγονότα σε μακρινές γωνιές του κόσμου». Η παγκοσμιοποίηση δεν είναι μια νέα έννοια και έχει συνδεθεί με την ιδέα μιας νέας παγκόσμιας τάξης μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο (Horowitz, 2004), μιας νέας παγκόσμιας τάξης όπου τα κράτη και οι άνθρωποι μπορούν να ζουν ειρηνικά μεταξύ τους, ενώ προάγουν τα συμφέροντα συλλογικής ασφάλειας και το σεβασμό των συνόρων του άλλου. Η ιδέα μιας νέας παγκόσμιας τάξης έπεσε στο περιθώριο μετά την πτώση της Ένωσης Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ) και η παγκοσμιοποίηση έγινε το νέο φαινόμενο συζήτησης και έρευνας με φράσεις όπως «παγκόσμιο χωριό», «παγκόσμια ιθαγένεια» και «χωρίς σύνορα κόσμος» (Strayer, 2001). Αν και η παγκοσμιοποίηση δεν είναι νέα, αυτή η εποχή της παγκοσμιοποίησης είναι διαφορετική με νέες αγορές, νέα εργαλεία, νέους φορείς και νέους κανόνες. Οι κυβερνήσεις πρέπει να βρουν κανόνες και θεσμούς για ισχυρότερη διακυβέρνηση σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο για να διασφαλίσουν ότι η παγκοσμιοποίηση είναι επωφελής για όλους, ιδιαίτερα για τις αναπτυσσόμενες χώρες.

Αν και η παγκοσμιοποίηση φαίνεται να δημιουργεί μεγαλύτερες διασυνδέσεις και αλληλεξάρτηση μεταξύ των κρατών και των ανθρώπων, φαίνεται να υπάρχει μικρή συναίνεση για την έκταση της ολοκλήρωσης που προκαλεί και τη διάχυσή της. Υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για τις επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης. Η πρώτη άποψη είναι αυτή της αυξανόμενης παγκόσμιας ολοκλήρωσης στο παγκόσμιο σύστημα που θα οδηγήσει στην αφομοίωση. Η δεύτερη άποψη είναι ότι θα υπάρξει αρκετή αλλαγή στο παγκόσμιο σύστημα ώστε να αξίζει τον όρο παγκοσμιοποίηση, ενώ η τρίτη θέση είναι ότι οι αλλαγές σε παγκόσμιο επίπεδο δεν έχουν εγκαινιάσει μια σαφώς νέα εποχή στις ανθρώπινες υποθέσεις. (Keohane & Nye, 2000).

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση αντιπροσωπεύεται κυρίως από την ταχεία επέκταση του παγκόσμιου εμπορίου, τις άμεσες ξένες επενδύσεις και τις ροές της κεφαλαιαγοράς. Αυτό περιλαμβάνει διασυννοριακές ροές εργασίας, αγαθών και κεφαλαίων και την εμφάνιση παγκόσμιων ολοκληρωμένων αγορών για αγαθά, υπηρεσίες και κεφάλαια. Η μείωση του κόστους μεταφοράς και επικοινωνίας έχει διευκολύνει σημαντικά την οικονομική παγκοσμιοποίηση επιταχύνοντας τους χρόνους συναλλαγών και τις μεθόδους παροχής υπηρεσιών. Περισσότεροι άνθρωποι ταξιδεύουν και η κινητικότητα των ανθρώπων συμβάλλει άμεσα στον τουρισμό και τη μετανάστευση των εργαζομένων, που με τη σειρά τους οδηγούν στην οικονομική παγκοσμιοποίηση (Schneiderman, 2008).

Όπως στην περίπτωση της κοινωνικής παγκοσμιοποίησης, η μείωση του κόστους επικοινωνίας και μεταφοράς συνέβαλε στην οικονομική παγκοσμιοποίηση, έτσι και στην περίπτωση της κοινωνικής παγκοσμιοποίησης. Η φτηνή, στιγμιαία επικοινωνία και η διασπορά των πληροφοριών σε μαζική κλίμακα έχουν επηρεάσει την πολιτική, τον πολιτισμό και το κοινωνικό κατεστημένο. Οι άνθρωποι έχουν συνειδητοποιήσει τα δικαιώματά τους και σχηματίζουν ομάδες πίεσης για να απαιτήσουν καλύτερες υπηρεσίες και υψηλότερα πρότυπα συμπεριφοράς από τις κυβερνήσεις τους. Λόγω των φθηνών και προσβάσιμων μέσων μεταφοράς, οι άνθρωποι έχουν συνειδητοποιήσει περισσότερο τα διεθνή ζητήματα και τα κοινωνικά προβλήματα. Οι κοινωνικές διαμαρτυρίες άλλαξαν επίσης εμφάνιση με άτομα από πολλές χώρες να συμμετέχουν, όπως για παράδειγμα, οι διαμαρτυρίες στις συνεδριάσεις της G8 και του ΠΟΕ τα τελευταία χρόνια (Payne, 2008).

Η φιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει μεγαλύτερη κοινωνική ευαισθητοποίηση σχετικά με τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τις καταχρήσεις της παιδικής εργασίας και τη διαφθορά. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η

μείωση του κόστους μεταφοράς και επικοινωνίας έχει προσφέρει στους ανθρώπους νέα εργαλεία διάδοσης πληροφοριών σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, την καταπολέμηση της φτώχειας και τη διαφάνεια (Reddy, 2008).

Ωστόσο παρά τα πολλά επιτεύγματα, ο κόσμος εξακολουθεί να αντιμετωπίζει πολλές προκλήσεις. Αυτές οι προκλήσεις με τη σειρά τους επηρεάζουν τη δημόσια διοίκηση και τον ρόλο της κυβέρνησης. Η μεγάλη αλλαγή στη διαμόρφωση του δημόσιου-ιδιωτικού χώρου προς όφελος της παγκοσμιοποίησης του εταιρικού τομέα, άλλαξε τον ηγετικό ρόλο της κυβέρνησης στην κατανομή των πόρων, τη διανομή του πλούτου, τη σταθεροποίηση της οικονομίας και την οικονομική ανάπτυξη (Farazmand, 1999).

Η αυξανόμενη σημασία των μη κρατικών οργανισμών, όπως οι διεθνείς ΜΚΟ και οι πολυεθνικές εταιρείες, έχει θέσει σε κίνηση μια συζήτηση για τον ρόλο του κράτους και για το εάν το κράτος μπορεί να ανταπεξέλθει σε μια ατμόσφαιρα πολλών πιέσεων. Λόγω της παγκοσμιοποίησης, το κράτος και οι κρατικοί θεσμοί υπόκεινται όλο και περισσότερο σε πιέσεις τόσο από την εγχώρια όσο και από την παγκόσμια σκηνή. Το κράτος, ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, χρειάζεται να ενισχυθεί και χρειάζονται καινοτομίες στη δημόσια διοίκηση για την αντιμετώπιση των απειλών της φτώχειας, της ανισότητας και των ασθενειών.

Υποστηρίζεται ότι η παγκοσμιοποίηση υπονομεύει τον ρόλο του κράτους και προάγει τον ιδιωτικό τομέα. Το κράτος παραμένει βασικός παράγοντας τόσο στην εγχώρια όσο και στη διεθνή σκηνή και ορισμένοι μελετητές είναι της γνώμης ότι το κράτος μπορεί να ενισχυθεί μέσω της δημιουργίας ενός πιο σταθερού διεθνούς περιβάλλοντος (Bertucci & Alberti, 2001). Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών του 1980 και του 1990, αρκετές χώρες εφάρμοσαν μια σειρά από μεταρρυθμίσεις στις δημόσιες διοικήσεις τους και με τη βοήθεια των θεσμών του Bretton Woods εισήγαγαν ένα νέο παράδειγμα δημόσιας διοίκησης και πλαίσιο μακροοικονομικής πολιτικής με στόχο τη μείωση του ρόλου του κράτους στην παραγωγή και την παροχή υπηρεσιών. Αυτό το νέο παράδειγμα δημόσιας διοίκησης έχει ονομαστεί «επανασχεδιασμός του κράτους», «επαναεφεύρεση της κυβέρνησης» και «νέα δημόσια διαχείριση».

Η νέα δημόσια διοίκηση έχει χαιρετιστεί ως καλό παράδειγμα παγκοσμιοποίησης στην εργασία, με την προώθηση της τεχνολογικής επανάστασης και τη διάδοση της ηθικής και των αξιών μεταξύ των κυβερνήσεων σε έθνη-κράτη, υποεθνικές μονάδες, διεθνείς και υπερεθνικούς θεσμούς.

Το έθνος-κράτος έχει εγγυηθεί την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια, ενίσχυσε το νόμο, χρηματοδότησε την εθνική κοινωνική ευημερία, παρείχε τις δομές της δημοκρατίας, καθιέρωσε τη δημόσια λογοδοσία και παρείχε το πλαίσιο για οικονομικές και κοινωνικές αναζητήσεις (Bertucci & Alberti, 2001). Ο ρόλος του κράτους διευρύνθηκε για να συμπεριλάβει την ανάγκη παροχής συλλογικών δημόσιων αγαθών. Η πρόκληση της παγκοσμιοποίησης δεν είναι να σταματήσει την επέκταση των παγκόσμιων αγορών, αλλά να βρει κανόνες και θεσμούς για ισχυρότερη τοπική, εθνική, περιφερειακή και παγκόσμια διακυβέρνηση. Ωστόσο, η παγκοσμιοποίηση έχει δημιουργήσει ένα σύστημα παγκόσμιας διακυβέρνησης χωρίς παγκόσμια κυβέρνηση. Επί του παρόντος, η ανάγκη για παγκόσμιους θεσμούς δεν ήταν ποτέ μεγαλύτερη, αλλά η εμπιστοσύνη σε παγκόσμιους φορείς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου δεν ήταν ποτέ μικρότερη.

Η δεκαετία του 1990 σημαδεύτηκε από την κυριαρχία των νεοφιλελεύθερων προσεγγίσεων. Τα προβλήματα ήταν ξεκάθαρα καθ' όλη τη διάρκεια, σίγουρα από κοινωνική και αναπτυξιακή σκοπιά, αλλά όσο ο αγγλοαμερικανικός καπιταλισμός ευδοκίμωσε, μεγάλο μέρος της κριτικής έπεφτε στο κενό. Το κεφάλαιο έρεε σε αυτά που φαινόταν να είναι τα πιο δυναμικά, καινοτόμα και κερδοφόρα κέντρα του καπιταλισμού. Η Wall Street και το London City πρωτοστάτησαν και το Τόκιο και η Φρανκφούρτη, το Χονγκ Κονγκ, η Σαγκάη και η Σιγκαπούρη ακολούθησαν. Το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό κεφάλαιο ήταν επιρρεπές σε κρίσεις, αλλά οι κρίσεις εμφανίστηκαν στις περιφέρειες του παγκόσμιου καπιταλισμού και χρησίμευσαν ως εργαλεία για την πειθαρχία των αναδύμενων κοινωνιών και για την ευθυγράμμιση των οικονομιών τους με τις κυρίαρχες τάσεις της παγκόσμιας οικονομίας (Peck, Theodore & Brenner, 2009).

Στο γύρισμα της χιλιετίας, το τοπίο του καπιταλισμού και το τοπίο της ανάπτυξης άρχισαν να αλλάζουν. Οι ΗΠΑ βίωσαν μια σειρά από κρίσεις: την κατάρρευση του dotcom, τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου, τη σειρά εταιρικών σκανδάλων Enron και Anderson, τον τυφώνα Κατρίνα, την κρίση των ενυπόθηκων δανείων subprime και την οικονομική κρίση του 2008 και τις συνεχιζόμενες επιπτώσεις της. Το εύκολο πιστωτικό καθεστώς χαμηλών επιτοκίων της Ομοσπονδιακής Τράπεζας των ΗΠΑ κάλυπτε τα οικονομικά προβλήματα διευκολύνοντας τον υπερβολικό δανεισμό από καταναλωτές, τράπεζες και κρατικούς οργανισμούς. Τα στεγαστικά δάνεια υψηλού κινδύνου ήταν το τελευταίο στρώμα του

πυραμιδικού σχήματος της αγγλοαμερικανικής χρηματοδότησης (O'Connor & Hammond, 2016)

Κεφάλαιο Β': Η αλληλεξάρτηση των οικονομιών και η επικράτηση Νεοφιλελευθερισμού στην παγκόσμια πολιτική

Αν και η παγκοσμιοποίηση είναι μια διαδικασία που επηρεάζει όλες τις έννοιες και τα συστήματα παγκοσμίως, η μηχανή της είναι η οικονομία. Η νέα οικονομική τάξη, η κατανοήση και τα συστήματα που διαμορφώνονται στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των χωρών εντείνονται και παράγουν ολοκαίνουργιες διαστάσεις. Το διεθνές εμπόριο εντάθηκε, η διασυνοριακή κίνηση παραγόντων παραγωγής όπως το κεφάλαιο και η εργασία έγινε ευκολότερη και ταχύτερη και τα μοντέλα παραγωγής εξελίχθηκαν από τοπικά κέντρα σε ένα μοντέλο πιο μαζικής παραγωγής. Τα καταναλωτικά αγαθά έχουν διαφοροποιηθεί και η ποιότητα των προϊόντων έχει αυξηθεί με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό στις αγορές. Ωστόσο, αυτή η οικονομία προσανατολισμένη στην κατανάλωση έχει επίσης τερματίσει τις περισσότερες μικρές και τοπικές επιχειρήσεις που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν το αυξανόμενο κόστος και να ανταγωνιστούν πολυεθνικές εταιρείες (Beck, 2000).

Η οικονομική παγκοσμιοποίηση προσφέρει τη δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξης μέσω μεγαλύτερου οικονομικού ανοίγματος, άμεσων ξένων επενδύσεων και μεταφοράς τεχνολογιών. Το ανταγωνιστικό εμπόριο είναι επωφελές για όλες τις χώρες γιατί αυξάνει τις επιλογές του καταναλωτή και την ποιότητα των προϊόντων (Bertucci & Alberti, 2001). Η οικονομική παγκοσμιοποίηση άνοιξε τις πόρτες για τις αναπτυσσόμενες χώρες μέσω νέων αγορών για εξαγωγές, προσελκύοντας ξένα κεφάλαια που με τη σειρά τους ενισχύουν την ανάπτυξη. Η αύξηση του πραγματικού ΑΕΠ σχετίζεται κυρίως με την αύξηση της εγχώριας παραγωγικότητας, όχι με το εμπορικό ισοζύγιο ή την παραγωγικότητα σε σχέση με τους ανταγωνιστές. Οι ανεπτυγμένες χώρες δεν έχουν άρει τους προστατευτικούς φραγμούς τους για τις αναπτυσσόμενες χώρες σε πολλούς από τους κρίσιμους τομείς όπως η κλωστοϋφαντουργία και η γεωργία (Princova, 2010).

Τα έθνη-κράτη έχουν εφαρμόσει εσωτερικές πολιτικές για να ακμάσουν περιβάλλοντα που ενθαρρύνουν τις άμεσες ξένες επενδύσεις, ώστε να διασφαλιστεί η

σταθερότητα σε θεμελιώδεις μακροοικονομικούς δείκτες όπως ο πληθωρισμός, η απασχόληση και το ενδιαφέρον να κατέχουν ισχυρή θέση στην παγκοσμιοποιούμενη οικονομία. Συγκεκριμένα, η αύξηση των ψηφιακών διεθνών ροών χρηματοοικονομικών κεφαλαίων με βάση την κερδοσκοπία, τη δημιουργία ισχυρών διαδικτυακών, τραπεζικών και ασφαλιστικών συστημάτων γίνεται αντιληπτή ως ένας κώδικας για την κάλυψη της διαφοράς με τη σύγχρονη εποχή (Βεργόπουλος, 1999).

Η παγκόσμια οικονομία μπορεί να μετατρέψει τις λιγότερο ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες σε σύγχρονες αποικίες ανεπτυγμένων χωρών λαμβάνοντας υπόψη την κυριαρχία των ανεπτυγμένων χωρών στον οικονομικό τομέα. Οι έμμεσες επενδύσεις που μεταφέρονται σε μια άλλη χώρα με ένα κλικ μπορούν να αυξήσουν το ποσό του κεφαλαίου σε αυτήν τη χώρα, αλλά στο περιβάλλον του παραμικρού κινδύνου, είναι εξίσου εύκολο για αυτό το κεφάλαιο να διαφύγει ξαφνικά όσο αυτό προκαλεί αβεβαιότητα και ακόμη και μια ατμόσφαιρα χάους και κρίσης. Τα κράτη προτιμούν τις άμεσες ξένες επενδύσεις από αυτή την άποψη για πιο μόνιμο και παραγωγικό κεφάλαιο (Boniface, 2004). Η επικίνδυνη πτυχή τέτοιων επενδύσεων είναι ότι οι πολυεθνικές εταιρείες μπορούν να επηρεάσουν κρίσιμα σημεία στις χώρες-στόχους χάρη στην παγκόσμια ισχύ και τα πλεονεκτήματά τους και μπορούν να αναλάβουν ενεργό ρόλο στις οικονομίες αυτών των κρατών. Αυτό σημαίνει ότι οι πολυεθνικές παγκόσμιες εταιρείες αποκτούν μόχλευση στη διαμόρφωση των οικονομιών των χωρών που δραστηριοποιούνται και τις κατευθύνουν εντός των στόχων τους. Ενδέχεται επίσης να προκύψουν κίνδυνοι εκμετάλλευσης των τοπικών πόρων, φθηνού εργατικού δυναμικού και κεφαλαίου από την κορπορατοκρατία (Boniface, 2001).

Ένα από τα καλύτερα και ευκολότερα παραδείγματα οικονομικής αλληλεξάρτησης είναι το διεθνές εμπόριο. Το εμπόριο που πραγματοποιείται μεταξύ δύο ή περισσότερων χωρών οφείλεται στην έλλειψη παραγωγικών δυνατοτήτων ενός συγκεκριμένου προϊόντος μιας χώρας και στην κυριαρχία στην παραγωγή του ίδιου προϊόντος της άλλης χώρας. Για παράδειγμα, οι ασιατικές χώρες που έχουν ήπιο έως ζεστό καιρό απολαμβάνουν τη συγκομιδή ορισμένων τοπικών φρούτων, ρυζιού και βαμβακιού. Άλλες χώρες που ενδέχεται να μην είναι σε θέση να καλλιεργήσουν τις ίδιες καλλιέργειες για τον εαυτό τους λόγω του καιρού, των επιπέδων υγρασίας ή οποιουδήποτε άλλου λόγου, εισάγουν αυτές τις καλλιέργειες από την Ασία. Ομοίως, ορισμένα αγαθά ή προϊόντα που δεν μπορούν να κατασκευαστούν στην Ασία εισάγονται από άλλες χώρες. Αυτό το σύστημα καθιστά διάφορες χώρες οικονομικά

εξαρτημένες. Διεθνείς θεσμοί όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου αποτελούν σημαντική βάση για τη διεθνή οικονομική συνεργασία (Surugiu & Surugiu, 2015).

Η χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομική παγκοσμιοποίηση καθώς επιτρέπει τη χρήση χρηματοοικονομικών αγαθών όπως μετοχές, ομόλογα και δάνεια χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η γεωγραφία. Αυτή η πιθανότητα προκύπτει ως αποτέλεσμα της οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Τέσσερις μεταβλητές συμβάλλουν στη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση (Μανώλη & Μαρής, 2015). Οφείλεται κυρίως στις τεχνολογικές εξελίξεις και στη χρήση υπολογιστών, οι οποίοι βοηθούν στη συλλογή και επεξεργασία οικονομικών δεδομένων. Η παγκοσμιοποίηση των εθνικών οικονομιών είναι η δεύτερη συνιστώσα που προωθεί την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Η παγκοσμιοποίηση των εθνικών οικονομιών είναι πλέον μια νόμιμη οικονομική δραστηριότητα, με την παραγωγή, την κατανάλωση και τις υλικές επενδύσεις διάσπαρτες σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Μια τρίτη πτυχή είναι η απελευθέρωση των εθνικών οικονομιών και της κεφαλαιαγοράς, η οποία συνδέεται με την τεχνολογική πρόοδο και την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Αυτά χρησιμεύουν ως κίνητρο για την οικονομική καινοτομία και προωθούν την ανάπτυξη των διασυνοριακών κινήσεων κεφαλαίων. Η τέταρτη πτυχή που συμβάλλει στη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση είναι ο ανταγωνισμός μεταξύ των ενδιάμεσων παρόχων υπηρεσιών. Υπηρεσίες που δεν παρέχονται από τραπεζικά ιδρύματα. Αυτός ο ανταγωνισμός είναι το αποτέλεσμα της τεχνολογικής προόδου και της οικονομικής απελευθέρωσης. Όλα τα παραπάνω καταδεικνύουν συγκεκριμένα πώς η οικονομική παγκοσμιοποίηση, αλλά και η παγκοσμιοποίηση γενικότερα, επηρεάζουν τη χρηματοπιστωτική παγκοσμιοποίηση (Nissanke & Stein, 2003).

Σύμφωνα με την ανάλυση του Λένιν, όπου εντοπίζει τον ιμπεριαλισμό ως ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού, παρατηρείται:

- 1) Συγκέντρωση της παραγωγής και του κεφαλαίου, που έχει φτάσει σε τέτοια υψηλή βαθμίδα ανάπτυξης, ώστε να δημιουργεί μονοπώλια που παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην οικονομική ζωή
- 2) συγχώνευση του τραπεζικού κεφαλαίου με το βιομηχανικό και δημιουργία μιας χρηματιστικής ολιγαρχίας πάνω στη βάση αυτού του “χρηματιστικού κεφαλαίου”,
- 3) εξαιρετικά σπουδαία σημασία αποκτά η εξαγωγή κεφαλαίου, σε διάκριση από την εξαγωγή εμπορευμάτων
- 4) συγκροτούνται διεθνείς μονοπωλιακές ενώσεις των καπιταλιστών, οι οποίες μοιράζουν τον κόσμο

5) έχει τελειώσει το εδαφικό μοίρασμα της Γης ανάμεσα στις μεγαλύτερες καπιταλιστικές δυνάμεις»

Η λεία που μοιράζεται αποτελείται από το σύνολο της υπεραξίας που παράγεται από την εργατική τάξη όπου Γης, το «θύμα» είναι συνολικά η παγκόσμια εργατική τάξη. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε την αναλογία με ό,τι συμβαίνει στο εσωτερικό της κάθε καπιταλιστικής χώρας. Εκεί ο κεφαλαιοκρατικός ανταγωνισμός και η διαμόρφωση του μέσου ποσοστού κέρδους κατανέμουν τη συνολικά παραγόμενη από την εργατική τάξη υπεραξία στους διάφορους καπιταλιστές με βάση το μέγεθος του κεφαλαίου τους και όχι με βάση την υπεραξία που παράγουν πραγματικά οι εργάτες του ενός ή του άλλου καπιταλιστή. Ο Λένιν τόνιζε από τότε ότι ο ιμπεριαλισμός με την εξαγωγή κεφαλαίου μεταφυτεύει γοργά σε όλες τις χώρες (και στις αποικίες) την καπιταλιστική παραγωγή. (B. I. Λένιν, 1985, σελ. 35). Επίσης ο Λένιν σημείωνε ότι *«θα ήταν μέγιστο λάθος να θεωρηθεί το μονοπώλιο των τραστικών οικονομικά απραγματοποίητο με μεθόδους πάλης καθαρά οικονομικές»*, δίχως δηλαδή την πολιτική προσάρτηση με τη μορφή των αποικιών. (B. I. Λένιν, 1985, σελ. 94.)

Είναι επίσης απαραίτητο να τονιστεί η στενή σχέση μεταξύ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και των τραπεζών, του χρηματιστηρίου και των επενδύσεων. Οι τράπεζες έχουν αυξηθεί σε δημοτικότητα σε όλο τον κόσμο για τέσσερις βασικούς λόγους. Το πρώτο είναι η αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών και ο διαμοιρασμός του κινδύνου. Δηλαδή, σχέδιο διαχείρισης κινδύνου επενδυτών. Ο δεύτερος παράγοντας είναι ότι η επικράτηση των οικονομιών κλίμακας έχει βελτιώσει την ικανότητά τους να χρησιμοποιούν χρήμα. Ο τρίτος λόγος είναι ότι οι χώρες με διαφανείς και σε μεγάλο βαθμό μη παρεμβατικές θεσμικές και ρυθμιστικές δομές επιβραβεύονται. Οι τράπεζες επεκτάθηκαν επίσης στο εξωτερικό για να συνοδεύσουν τους εταιρικούς πελάτες τους στη διεθνή επέκτασή τους, ιδιαίτερα σε χώρες που είναι κοντά τους και πολιτιστικά συγκρίσιμες. Οι αιτίες που αναφέρονται παραπάνω λέγεται ότι είναι οι λόγοι πίσω από τη διεθνή επέκταση των τραπεζών. Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης βοήθησε σε αυτή τη διεθνή εξάπλωση. Η παγκοσμιοποίηση της τεχνολογίας, η μετανάστευση εργατικού δυναμικού, οι άμεσες ξένες επενδύσεις και οι πολυεθνικές εταιρείες συνέβαλαν στη διεθνοποίηση των τραπεζών. (Alvarez et al., 2016).

Το χρηματιστήριο είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την οικονομική παγκοσμιοποίηση. Σύμφωνα με ιστορικά δεδομένα, τα πρώτα διεθνή χρηματιστήρια

εμφανίστηκαν κατά τη διάρκεια της Μπελ Επόκ, όταν εμφανίστηκαν αρχικά οι παγκόσμιες χρηματοπιστωτικές αγορές. Αυτό καταδεικνύει τη στενή σχέση που υπάρχει μεταξύ της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και των χρηματιστηρίων. Η ανάπτυξη του χρηματιστηρίου βασίστηκε στην ύπαρξη και ανάπτυξη παγκόσμιων χρηματοπιστωτικών αγορών, οι οποίες αποτελούν συστατικό στοιχείο της οικονομικής παγκοσμιοποίησης (Chambers & Dimson, 2017).

Είναι γεγονός πως οι άμεσες ξένες επενδύσεις αποτελούν βασικό μοχλό της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της αλληλεξάρτησης των οικονομιών. Είναι υπεύθυνες για τη διεθνοποίηση τόσο των κατασκευασμένων βιομηχανικών προϊόντων όσο και των υπηρεσιών. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις, σύμφωνα με τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, αποτελούν κρίσιμο στοιχείο της παγκόσμιας οικονομικής ολοκλήρωσης επειδή δημιουργούν το ιδανικό κλίμα για την ενοποίηση των οικονομιών. Οι άμεσες ξένες επενδύσεις τονώνουν τη μεταφορά τεχνολογίας μεταξύ των χωρών, το διεθνές εμπόριο μέσω της πρόσβασης σε ξένες αγορές και αυτά αποτελούν επίσης μέσα οικονομικής ανάπτυξης. (Gilpin, 2004).

Ωστόσο η εποχή αυτή που διανύουμε, από πολλούς μελετητές χαρακτηρίζεται ως η εποχή της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης λόγω της επικράτησης του νεοφιλελευθερισμού. Η έννοια του νεοφιλελευθερισμού υποδηλώνει ότι ο φιλελευθερισμός ήταν κάποια στιγμή μια πολιτική ιδεολογία με επιρροή, αλλά ότι κάποια στιγμή έχασε λίγη από τη σημασία του, μόνο για να αναβιώσει σε πιο πρόσφατους χρόνους σε μια νέα μορφή. Όπως αποδεικνύεται, ωστόσο, ο φιλελευθερισμός έχει κυριαρχήσει στην κανονιστική πολιτική σκέψη καθώς και στην πρακτική πολιτική στη Δύση τα τελευταία χρόνια, μέχρι το σημείο που έχει γίνει κοινή κληρονομιά μεταξύ πολιτικών θεωρητικών, επαγγελματιών πολιτικών και σχεδόν όλων των σημαντικών πολιτικών κινήματων. Ο νεοφιλελευθερισμός, επομένως, δύσκολα θα μπορούσε να γίνει κατανοητός ως η ανάκτηση μιας χαμένης παράδοσης φιλελεύθερης, πολιτικής σκέψης. Θα έπρεπε να θεωρηθεί ως μια ιδεολογία διαφορετική και συχνά αντίθετη, με αυτό που περιγράφεται πιο συχνά ως «φιλελευθερισμός» (Phelan & Dawes, 2018, February 26).

Ο Ryan (1993) επισημαίνει ότι: «Όποιος προσπαθεί να κάνει μια σύντομη περιγραφή του φιλελευθερισμού έρχεται αμέσως αντιμέτωπος με ένα ενοχλητικό ερώτημα: έχουμε να κάνουμε με φιλελευθερισμό ή φιλελευθερισμούς; Είναι εύκολο να απαριθμήσουμε διάσημους φιλελεύθερους. Είναι πιο δύσκολο να πούμε τι κοινό

έχουν. Ο John Locke, ο Adam Smith, ο Montesquieu, ο Thomas Jefferson, ο John Stuart Mill, ο Lord Acton, ο TH Green, ο John Dewey και σύγχρονοι όπως ο Isaiah Berlin και ο John Rawls είναι σίγουρα φιλελεύθεροι – αλλά δεν συμφωνούν για τα όρια της ανοχής, τη νομιμότητα και το κράτος πρόνοιας και τις αρετές της δημοκρατίας», με διαφορές να εντοπίζονται και στο λόγο που εκφέρουν πολιτικά κόμματα. Αυτό συμβαίνει συχνά όταν οι οπαδοί του οικονομικού φιλελευθερισμού συγκρούονται με πιο αριστερούς οπαδούς του «κοινωνικού φιλελευθερισμού» σε βασικά πολιτικά ζητήματα όπως το ρόλο, την παρέμβαση και την υπόσταση του κράτους.

Θα μπορούσε κανείς να εντοπίσει ευκολότερα, ωστόσο, μερικές από τις κοινές ποικιλίες του φιλελευθερισμού και της φιλελεύθερης σκέψης. Μια συχνά συναντώμενη διάκριση γίνεται μεταξύ «κλασικού» και «μοντέρνου» τύπου φιλελευθερισμού (Ryan, 1993). Ο κλασικός φιλελευθερισμός, σύμφωνα με την αντίληψη του Ryan, συνδέεται με παλαιότερους φιλελεύθερους όπως ο Τζον Λοκ και ο Άνταμ Σμιθ. Επιπλέον, κατονομάζει τον Alexis de Tocqueville από τον δέκατο ένατο αιώνα και τον Friedrich von Hayek από τον εικοστό, ως ανήκοντες στην παράδοση του κλασικού φιλελευθερισμού.

Ο κλασικός φιλελευθερισμός συνδέεται συχνά με την πεποίθηση ότι το κράτος πρέπει να είναι ελάχιστο, πράγμα που σημαίνει ότι σχεδόν τα πάντα εκτός από τις ένοπλες δυνάμεις, την επιβολή του νόμου και άλλα «μη αποκλεισμένα αγαθά» πρέπει να αφεθούν στις ελεύθερες συναλλαγές των πολιτών του αλλά και των οργανώσεων να επιλέγουν ελεύθερα να ιδρύσουν και να συμμετέχουν σε αυτές. Αυτό το είδος κράτους περιγράφεται μερικές φορές ως «κράτος νυχτοφύλακα», καθώς ο μοναδικός σκοπός του ελάχιστου κράτους είναι να προασπίσει τις πιο θεμελιώδεις πτυχές της δημόσιας τάξης. Μερικοί από αυτούς τους συγγραφείς, ιδιαίτερα ο John Locke, θεωρούν ακόμη και το κράτος ως μια ελεύθερα εγκατεστημένη ένωση μεταξύ ατόμων, όπου τα μέλη του έχουν δικαιολογημένη αιτία εξέγερσης εάν το κράτος καταλάβει περισσότερη εξουσία από αυτή που είχε αρχικά και που του παραχωρήθηκε από τους πολίτες του. Ο κλασικός φιλελευθερισμός έχει επομένως πολλά κοινά σημεία με τον «οικονομικό φιλελευθερισμό». Και συμβαίνει συχνά ότι οι κλασικοί φιλελεύθεροι, με την τάση τους να ευνοούν τις οικονομικές πολιτικές *laissez-faire*, παρουσιάζονται ως κορυφαίοι υποστηρικτές του «νεοφιλελευθερισμού».

Ο σύγχρονος φιλελευθερισμός, από την άλλη πλευρά, χαρακτηρίζεται από μια μεγαλύτερη προθυμία να αφήσει το κράτος να γίνει ενεργός συμμετέχων στην

οικονομία. Αυτό έχει συχνά εκδηλωθεί σε μια έντονη τάση για ρύθμιση της αγοράς και για παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών από το κράτος σε όλους. Ο σύγχρονος φιλελευθερισμός είναι επομένως, για όλες τις προθέσεις και σκοπούς, μια βαθιά αναθεώρηση του φιλελευθερισμού, ειδικά των οικονομικών πολιτικών που παραδοσιακά συνδέονται με αυτόν. Ενώ οι «κλασικοί» ή οι «οικονομικοί» φιλελεύθεροι εννοούν τις *laissez-faire* οικονομικές πολιτικές επειδή πιστεύεται ότι οδηγούν σε περισσότερη ελευθερία και πραγματική δημοκρατία, οι σύγχρονοι φιλελεύθεροι τείνουν να ισχυρίζονται ότι αυτή η ανάλυση είναι ανεπαρκής και παραπλανητική και ότι το κράτος πρέπει να παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία, εάν θέλουμε να γίνουν πραγματικότητα οι πιο βασικοί φιλελεύθεροι στόχοι και σκοποί (Ryan, 2012).

Μια άλλη διάσταση της φιλελεύθερης σκέψης που περιγράφει ο Ryan (1993) είναι η πιο πρόσφατη σύγκρουση μεταξύ του «φιλελευθερισμού» από τη μία πλευρά και του «ελευθερισμού» από την άλλη. Αυτή η διάσταση επικαλύπτεται σε ένα βαθμό με τη διάκριση μεταξύ κλασικού και σύγχρονου φιλελευθερισμού, αλλά όχι εντελώς. Κάποιος θα μπορούσε ίσως να αντιληφθεί τον ελευθερισμό ως μια ριζοσπαστικοποιημένη ποικιλία του κλασικού φιλελευθερισμού και τον φιλελεύθερο ισονομισμό ως πιο συστηματική ή θεωρητική επαναδιατύπωση του σύγχρονου φιλελευθερισμού (Rathbun, 2016).

Ο ελευθερισμός χαρακτηρίζεται από μια αμείλικτη ανησυχία για την ελευθερία πάνω από οτιδήποτε άλλο, ιδιαίτερα την οικονομική ή εμπορική ελευθερία, σε συνδυασμό με μια αντίστοιχη απο-έμφαση άλλων παραδοσιακών φιλελεύθερων σκοπών και αξιών όπως η δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη.

Ο «φιλελευθερισμός» είναι, αναμφίβολα, μια μάλλον ασαφής και συχνά πολύ αμφισβητούμενη έννοια. Συνήθως περιγράφει μια διάθεση προς την ατομική ελευθερία και δημοκρατία που μπορεί να υπάρχει στην πολιτική άποψη ενός ατόμου ή να είναι ριζωμένη στην πολιτική κουλτούρα μιας χώρας, αντί για ένα καλά καθορισμένο και σαφώς οριοθετημένο σύνολο πολιτικών πεποιθήσεων (Thompson, 2011).

Σύμφωνα με τους Saad-Filho & Johnston (2005), «ζούμε στην εποχή του νεοφιλελευθερισμού». Οι ίδιοι μοιράζονται την αρκετά κοινή, αλλά όχι απαραίτητα ακριβής άποψη ότι η εξουσία και ο πλούτος συγκεντρώνονται, σε διαρκώς αυξανόμενο βαθμό, σε διεθνικές εταιρείες και ομάδες ελίτ, ως αποτέλεσμα της πρακτικής εφαρμογής μιας οικονομικής και πολιτικής ιδεολογίας που προσδιορίζουν

ως «νεοφιλελευθερισμό». Ακόμα σημειώνουν ότι δεν είναι δυνατό να χρονολογηθεί με ακρίβεια η εμφάνιση του νεοφιλελευθερισμού, αλλά τα θεμέλιά του μπορούν να αναχθούν στον κλασικό φιλελευθερισμό που υποστήριξε ο Adam Smith, και στη συγκεκριμένη αντίληψη του ανθρώπου και της κοινωνίας στην οποία θεμελιώνει τις οικονομικές του θεωρίες. Ο νεοφιλελευθερισμός θεωρείται, σύμφωνα με αυτήν την άποψη, ως ένα εντελώς νέο «παράδειγμα» για την οικονομική θεωρία και τη χάραξη πολιτικής –η ιδεολογία πίσω από το πιο πρόσφατο στάδιο στην ανάπτυξη της καπιταλιστικής κοινωνίας– και ταυτόχρονα μια αναβίωση των οικονομικών θεωριών της (Wyatt-Walter, 1996).

Ο νεοφιλελευθερισμός συνιστά ιδεολογία και μοντέλο πολιτικής που τονίζει την αξία του ελεύθερου ανταγωνισμού της αγοράς. Αν και υπάρχει σημαντική συζήτηση ως προς τα καθοριστικά χαρακτηριστικά της νεοφιλελεύθερης σκέψης και πρακτικής, συνδέεται συνήθως με την οικονομία *laissez-faire*. Ειδικότερα, ο νεοφιλελευθερισμός συχνά χαρακτηρίζεται από την πίστη του στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη ως μέσο για την επίτευξη της ανθρώπινης προόδου, την εμπιστοσύνη του στις ελεύθερες αγορές ως την πιο αποτελεσματική κατανομή των πόρων, την έμφαση στην ελάχιστη κρατική παρέμβαση στις οικονομικές και κοινωνικές υποθέσεις, και τη δέσμευσή της για την ελευθερία του εμπορίου και του κεφαλαίου (Carlquist & Phelps, 2014).

Αν και οι όροι είναι παρόμοιοι, ο νεοφιλελευθερισμός διαφέρει από τον σύγχρονο φιλελευθερισμό. Και οι δύο έχουν τις ιδεολογικές τους ρίζες στον κλασικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα, ο οποίος υπερασπιζόταν το οικονομικό *laissez-faire* και την ελευθερία των ατόμων ενάντια στην υπερβολική εξουσία της κυβέρνησης. Αυτή η παραλλαγή του φιλελευθερισμού συνδέεται συχνά με τον οικονομολόγο Adam Smith, ο οποίος υποστήριξε στο *The Wealth of Nations* (1776) ότι οι αγορές διέπονται από ένα «αόρατο χέρι» και επομένως πρέπει να υπόκεινται σε ελάχιστη κρατική παρέμβαση (Rasmussen, 2017). Όμως ο φιλελευθερισμός εξελίχθηκε με την πάροδο του χρόνου σε μια σειρά από διαφορετικές (και συχνά ανταγωνιστικές) παραδόσεις. Ο σύγχρονος φιλελευθερισμός αναπτύχθηκε από τη σοσιαλφιλελεύθερη παράδοση, η οποία εστίαζε σε εμπόδια στην ατομική ελευθερία – συμπεριλαμβανομένης της φτώχειας και της ανισότητας, των ασθενειών, των διακρίσεων και της άγνοιας– που είχαν δημιουργηθεί ή επιδεινωθεί από τον απεριόριστο καπιταλισμό και μπορούσαν να βελτιωθούν μόνο με άμεση κρατική παρέμβαση. Τέτοια μέτρα ξεκίνησαν στα τέλη του 19ου αιώνα με προγράμματα

αποζημίωσης εργαζομένων, τη δημόσια χρηματοδότηση σχολείων και νοσοκομείων και κανονισμούς για τις ώρες και τις συνθήκες εργασίας και τελικά, στα μέσα του 20ού αιώνα, περιλάμβαναν το ευρύ φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών και παροχών που χαρακτηρίζουν το λεγόμενο κράτος πρόνοιας (Atherton, 1990).

Μέχρι τη δεκαετία του 1970, ωστόσο, η οικονομική στασιμότητα και το αυξανόμενο δημόσιο χρέος ώθησαν ορισμένους οικονομολόγους να υποστηρίξουν την επιστροφή στον κλασικό φιλελευθερισμό, ο οποίος στην αναζωογονημένη του μορφή έγινε γνωστός ως νεοφιλελευθερισμός. Τα πνευματικά θεμέλια αυτής της αναγέννησης ήταν κατά κύριο λόγο έργο του αυστριακής καταγωγής Βρετανού οικονομολόγου Friedrich von Hayek, ο οποίος υποστήριξε ότι τα παρεμβατικά μέτρα που στοχεύουν στην αναδιανομή του πλούτου οδηγούν αναπόφευκτα στον ολοκληρωτισμό, και του Αμερικανού οικονομολόγου Milton Friedman, ο οποίος απέρριψε την κυβερνητική δημοσιονομική πολιτική ως μέσο επιρροής στον επιχειρηματικό κύκλο υποστηρίζοντας τον μονεταρισμό (Cord & Hammond, 2016). Οι απόψεις τους υιοθετήθηκαν με ενθουσιασμό από τα μεγάλα συντηρητικά πολιτικά κόμματα στη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες, τα οποία πήραν την εξουσία με τις μακροχρόνιες κυβερνήσεις της Βρετανίδας πρωθυπουργού Μάργκαρετ Θάτσερ (1979–90) και του Προέδρου των ΗΠΑ Ronald Reagan (1981–89).

Η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία και οι πολιτικές αποκτούσαν ολοένα και μεγαλύτερη επιρροή, όπως καταδεικνύεται από την επίσημη εγκατάλειψη του Εργατικού Κόμματος της Βρετανίας από τη δέσμευσή του στην «κοινή ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής» το 1995 και από τις προσεκτικά ρεαλιστικές πολιτικές του Εργατικού Κόμματος και του Δημοκρατικού Κόμματος των Η.Π.Α. τη δεκαετία του 1990. Καθώς οι εθνικές οικονομίες έγιναν πιο αλληλοεξαρτώμενες στη νέα εποχή της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, οι νεοφιλελεύθεροι προώθησαν επίσης πολιτικές ελεύθερων συναλλαγών και την ελεύθερη κυκλοφορία του διεθνούς κεφαλαίου (Clawson, 2003).

Ξεκινώντας το 2007, η χρηματοπιστωτική κρίση και η Μεγάλη Ύφεση στις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Δυτική Ευρώπη οδήγησαν ορισμένους οικονομολόγους και πολιτικούς ηγέτες να απορρίψουν την επιμονή των νεοφιλελεύθερων για όσο το δυνατόν ελεύθερες αγορές και να ζητήσουν αντ' αυτού μεγαλύτερη κυβερνητική ρύθμιση των χρηματοπιστωτικών και τραπεζικών βιομηχανιών.

Κεφάλαιο Γ΄: Εξωτερική πολιτική: Η πολυπλοκότητα της νέας παγκόσμιας τάξης υπό το πρίσμα των επιπτώσεων του πολέμου στην Ουκρανία και τα νέα στρατόπεδα που διαμορφώνονται

Η πολεμική σύγκρουση μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας ξεκίνησε με τον Πρόεδρο της Ρωσίας, Βλαντιμίρ Πούτιν να ανακοίνωσε τη στρατιωτική επιχείρηση. Μερικές εκρήξεις σε πολλές πόλεις στην Ουκρανία ήταν μερικές από τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (Libman, 2022). Αυτές οι συγκρούσεις ξεκίνησαν το 2015 όταν η Ουκρανία έκανε τη δήλωση ότι θέλει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και τον Οργανισμό Βορειοατλαντικής Συνθήκης (NATO) (Behnassi & El Haiba, 2022). Η δήλωση από την Ουκρανία προκάλεσε την αντίδραση της Ρωσίας επειδή η προοπτική να δημιουργηθεί βάση του NATO δίπλα στα σύνορα της, μπορεί να διαταράξει την Εθνική Ασφάλεια της Ρωσίας (Mbah & Wasum, 2022). Σε αυτήν την περίπτωση, οποιεσδήποτε άλλες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης όπως η Πολωνία και άλλες βαλκανικές χώρες έχουν καλές σχέσεις με το NATO, δημιουργούν ζήτημα εθνικής ασφάλειας για τη Ρωσία, επειδή οι χώρες αυτές είναι γύρω της και η οποία είναι σε ανοιχτή σύγκρουση με το NATO, ενώ η ίδια η Ρωσία δεν είναι καν μέλος (Cross, 2015). Εξαιτίας αυτού του λόγου, τελικά ο Βλαντιμίρ Πούτιν κηρύσσει πόλεμο κατά της Ουκρανίας. Σύμφωνα με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, η Ρωσία επιτρέπεται να κηρύξει πόλεμο κατά της Ουκρανίας βάσει της Σύμβασης της Γενεύης του 1949 και της Σύμβασης του Ντεν Χάαγκ του 1907 (Richter, 2022). Επιπλέον, στο άρθρο 2 παράγραφος 3 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών που ανέφερε: «όλα τα μέλη επιλύουν τις διεθνείς διαφορές τους με ειρηνικά μέσα κατά τρόπο ώστε να μην τίθεται σε κίνδυνο η διεθνής ειρήνη και ασφάλεια και δικαιοσύνη». Όταν εξετάζουμε το άρθρο 2 παράγραφος 3, όλα τα μέλη των Ηνωμένων Εθνών έχουν υποχρεώσεις να κάνουν Διεθνή Ειρήνη εάν δεν τίθεται σε κίνδυνο η ασφάλειά τους, ωστόσο σε αυτήν την κατάσταση η Ρωσία αισθάνεται ότι η ασφάλειά της κινδυνεύει (Yousaf, Patel & Yarouaya, 2022).

Με βάση τους κανονισμούς της Χάγης που ελέγχουν τη νομοθεσία και τα έθιμα του πολέμου στην ξηρά, συμπεριλαμβανομένων των όρων και των προϋποθέσεων των εργαλείων και των μεθόδων πολέμου, η Ρωσία μπορεί να επιτεθεί μόνο στους μαχητές και όχι στους αμάχους. Σύμφωνα με τους Κανονισμούς του Άρθρου I της Χάγης, το άτομο που μπορεί να οριστεί ως μαχητής πληρεί τις ακόλουθες προϋποθέσεις 1). Διοικείται από άτομο υπεύθυνο για τον υφιστάμενό του,

2.) Να έχει διακριτικό έμβλημα αναγνωρίσιμο από απόσταση 3.) Να κουβαλά ανοιχτά τα όπλα. 4.) Να διεξάγουν τις επιχειρήσεις τους σύμφωνα με τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου (Minutolo et al., 2022). Ο πόλεμος μεταξύ Ουκρανίας και Ρωσίας έχει πολλά θύματα, μερικά από τα οποία είναι άμαχοι. Αρκετές χώρες προτρέπουν τη Ρωσία να επιλύσει τις διαφορές ειρηνικά για να αποφευχθούν περισσότερα θύματα. Ορισμένες χώρες επέβαλλαν κυρώσεις στη Ρωσία προκειμένου να την αποτρέψουν από το να επιτεθεί στην Ουκρανία (Stukalo & Simakhova, 2018). Οι Ηνωμένες Πολιτείες (ΗΠΑ) και το Ηνωμένο Βασίλειο (ΗΒ) απαγόρευσαν τη χρήση του ρωσικού πετρελαίου στη χώρα τους, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύτηκε να τερματίσει την εξάρτησή της από το ρωσικό αέριο και οι δυτικές χώρες έχουν παγώσει τα περιουσιακά στοιχεία της κεντρικής τράπεζας της Ρωσίας κ.λπ. Εάν η Ρωσία και η Ουκρανία επιθυμούσαν να επιλύσουν τις διαφορές ειρηνικά, μπορούν να ακολουθήσουν άλλες μεθόδους που είναι: Διαπραγματεύσεις, Διαπίστωση Γεγονότων, Καλές Υπηρεσίες, Διαμεσολάβηση, Συνεννόηση, Διαιτησία, Διεθνές Δικαστήριο (Stukalo & Simakhova, 2018). Ωστόσο, για την ειρηνική επίλυση των διαφορών της Ουκρανίας και της Ρωσίας απαιτείται ένα τρίτο μέρος. Ένα τρίτο μέρος μπορεί να οριστεί ως άτομο ή συλλογικό άτομο που προσπαθεί να βοηθήσει τους «διαφωνούντες» να επιτύχουν μια διευθέτηση αμερόληπτα (Koval et al., 2022). Σε αυτήν την περίπτωση της Ρωσίας και της Ουκρανίας, Διεθνείς Οργανισμοί μπορεί να είναι τρίτα μέρη. Σύμφωνα με τον ρόλο των Διεθνών Οργανισμών ως τρίτου μέρους, ο μόνος Διεθνής Οργανισμός που μπορεί να αναλάβει αυτές τις υποχρεώσεις είναι τα Ηνωμένα Έθνη. Εκτός από αυτό, η Ρωσία και η Ουκρανία είναι επίσημα μέλη των Ηνωμένων Εθνών (Freire & Heller, 2018).

Ο πόλεμος στην Ουκρανία τροφοδοτεί την κρίση της διεθνούς τάξης. Σήμερα, όπως υποστηρίζουν οι Flockhart και Korosteleva (2022), βρισκόμαστε στα «τελικά στάδια του μετασχηματισμού της παγκόσμιας τάξης που βασίζεται σε κανόνες σε μια νέα παγκόσμια αρχιτεκτονική διάταξης που χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία και πολυπλοκότητα». Αυτή η έννοια της διεθνούς τάξης αναφέρεται σε ένα σύνολο ολοένα και πιο αμφισβητούμενων πολιτικών αντιλήψεων που προέκυψαν μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου καθώς και ένα σύνολο κανόνων. Ο σημαντικότερος από αυτούς, είναι η προτίμηση για πολυμερή και βασισμένα σε κανόνες πρότυπα παγκόσμιας συνεργασίας στο πλαίσιο διεθνών θεσμών χωρίς αποκλεισμούς, για τον οικονομικό φιλελευθερισμό, τις ανοιχτές αγορές και το ελεύθερο εμπόριο· καθώς και μια προσδοκία για την άνοδο των φιλελεύθερων

δημοκρατικών κρατών μέσω των διαδικασιών εκδημοκρατισμού στον κόσμο (Ikenberry, 2012). Αυτή η πνευματική ηγεμονία μιας «φιλελεύθερης τάξης» έχει αμφισβητηθεί όχι μόνο από τις διαδικασίες «δημοκρατικής οπισθοδρόμησης» σε πολλά μέρη του κόσμου, αλλά και από την αυξανόμενη αμφισβήτηση ενός συνόλου θεσμών μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (Lake et al., 2021). Η μακροχρόνια δυσaréσκεια των κρατών στον Παγκόσμιο Νότο με ένα σύστημα διεθνών θεσμών που θεωρείται άνισο και προκατειλημμένο έχει γίνει επίσης ορατή σε ρήξεις που επήλθαν στο πλαίσιο συνεργασίας για τη στήριξη της των κρατών στην Ουκρανία (Resende, Budryte & Buhari-Gulmez, 2019).

Ο ρωσικός πόλεμος κατά της Ουκρανίας έχει επιδεινώσει περαιτέρω τον αυξανόμενο ανταγωνισμό μεταξύ των δυτικών δυνάμεων και της Κίνας και της Ρωσίας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών που ήδη εκδηλώθηκε μέσω των βέτο που ασκεί η Ρωσία και εν μέρει η Κίνα στην κρίση στη Συρία (Niemann, 2018). Τα Ηνωμένα Έθνη (ΟΗΕ) φαίνονται επί του παρόντος να βρίσκονται σε «υπαρξιακή κρίση» (Puri, 2022) λόγω του πολέμου της Ρωσίας εναντίον της γειτονικής της χώρας. Η αδυναμία του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες να μεσολαβήσει στον πόλεμο της Ρωσίας κατά της Ουκρανίας και του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ να αντιμετωπίσει κατάλληλα την κατάσταση, έχει προκαλέσει μεγάλη απογοήτευση.

Παράλληλα, είναι γεγονός στη σύγχρονη παγκόσμια πολιτική, ότι έχει αυξηθεί ο αριθμός χωρών του Παγκόσμιου Νότου, μεταξύ των οποίων και η Ινδία, που απείχαν από ψηφίσματα του ΟΗΕ ή δεν συμμετείχαν στο καθεστώς κυρώσεων κατά της Ρωσίας. Πολλές χώρες του Παγκόσμιου Νότου βλέπουν τους εαυτούς τους σε θέση να μην έχουν «επιλογές» λόγω της ισχυρής τους εξάρτησης από ισχυρούς παράγοντες, ενώ τα πλούσια και ισχυρά κράτη του Παγκόσμιου Βορρά έχουν το προνόμιο να επιβάλλουν επίσης επώδυνες για τα πιο ανίσχυρα κράτη, αποφάσεις (Chaban et al, 2021).

Υπάρχουν αρκετά διαφορετικά κίνητρα για να απέχουν αυτές οι χώρες, όπως η εξάρτησή τους από τις πωλήσεις όπλων και οι εξαγωγές σιταριού από τη Ρωσία και οι δικαιολογημένες ανησυχίες τους για την επισιτιστική τους ασφάλεια. Ωστόσο, αυτό που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον παγκόσμιο παρεμβατισμό είναι η κριτική που εκφράζουν επίσης ορισμένες κυβερνήσεις από τον Παγκόσμιο Νότο σε αυτή την κατάσταση: οι δυτικές δυνάμεις έχουν συχνά παραβιάσει οι ίδιες το διεθνές δίκαιο, έχουν πραγματοποιήσει επιθετικούς πολέμους (Ιράκ 2003), στρατιωτικές επεμβάσεις

χωρίς εντολή του ΣΑΗΕ (Γιουγκοσλαβία 1999), παραβίασαν διεθνείς αποφάσεις στην υπόθεση της Λιβύης το 2011 με στόχο την αλλαγή καθεστώτος, αποσταθεροποίησαν ολόκληρες περιοχές με τις επεμβάσεις τους στη Μέση Ανατολή, με διαρκή καταστροφικά αποτελέσματα και εξακολουθούν να παρουσιάζονται ως ηθικά ανώτεροι θεματοφύλακες μιας «τάξης βασισμένης σε κανόνες»—ενώ οι ίδιες οι δυτικές δυνάμεις έφτιαξαν αυτούς τους κανόνες, τους οποίους παραβιάζουν ανάλογα με τα γεωπολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα (Cai, 2013).

Τέτοιες «αντιφατικές στρατηγικές» από τη Δύση, έχουν στιγματιστεί από τη Ρωσία εδώ και πολύ καιρό, ακόμη και πριν ο Πούτιν ανέλθει στην εξουσία (Allison, 2013). Αυτό δεν εκδηλώθηκε μόνο στον ρωσογεωργιανό πόλεμο του 2008. Κορυφώθηκε στον πόλεμο της Ουκρανίας όταν Ρώσοι κυβερνητικοί παράγοντες χρησιμοποίησαν παρόμοιες δικαιολογίες για τη δική τους χρήση βίας που έχουν προταθεί από δυτικούς παράγοντες, όπως η πρόληψη της γενοκτονίας, η προστασία αμάχων υπό την υποχρέωση προστασίας, την καταπολέμηση της τρομοκρατίας ή την εξόντωση όπλων μαζικής καταστροφής ή με στόχο την αλλαγή καθεστώτος. Αναφερόμενες στην έλλειψη αξιοπιστίας των δυτικών παραγόντων, οι ρωσικές κυβερνήσεις προσπάθησαν να εφαρμόσουν ένα δικό τους ειδικό δικαίωμα να παρέμβουν στον λεγόμενο «μετασοβιετικό χώρο», για να παρέχουν μία πολιτική «διατήρησης της ειρήνης», σε αυτήν την περιοχή και να κρατήσουν όσο το δυνατόν μακριά τις δυτικές ισχυρές δυνάμεις από αυτόν τον χώρο (Allison, 2013).

Οι στρατιωτικές επεμβάσεις και οι πόλεμοι από τη δεκαετία του 1990 έχουν επιδεινώσει περαιτέρω τις σχέσεις μεταξύ των δυτικών δυνάμεων και της Ρωσίας (και σε κάποιο βαθμό της Κίνας) σχετικά με το ποιος καθορίζει τους κανόνες στην παγκόσμια πολιτική, σχετικά με τη νομιμοποίησή τους στην ερμηνεία του διεθνούς δικαίου και τη χρήση βίας. Οι επίμονοι ισχυρισμοί των δυτικών δυνάμεων να χρησιμοποιούν στρατιωτική δύναμη μόνο για καλούς και λογικούς σκοπούς σίγουρα δεν λαμβάνονται ως αξιόπιστη δικαιολογία από άλλους.

Η φιλελεύθερη «συναίνεση για την οικοδόμηση της ειρήνης», που είναι η διεθνής προσπάθεια να οικοδομηθεί μια φιλελεύθερη ειρήνη σε κράτη που έχουν πληγεί από συγκρούσεις, ήταν από καιρό μια έννοια και πολιτική πρακτική σε παρακμή, πολύ πριν από την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία. Η φιλελεύθερη συναίνεση για οικοδόμηση της ειρήνης, έχει δεχτεί κριτική ως επιρρεπής σε αποτυχία, καθότι επικεντρώνεται κυρίως σε διεθνείς ατζέντες εις βάρος των τοπικών

φωνών και συμφερόντων, επιδεικνύοντας συνχνά μία μετα-αποικιακή δυναμική ισχύος (Kmec, 2021).

Όσον αφορά την πρώτη διαδικασία, οι ειρηνευτικές επιχειρήσεις που αναπτύχθηκαν από τα Ηνωμένα Έθνη έχουν υποχωρήσει από το 2014, με την τελευταία νέα ειρηνευτική επιχείρηση του ΟΗΕ να ξεκινά το 2014. Αυτή η μείωση της συνάφειας των πολυμερών ειρηνευτικών επιχειρήσεων είναι πιθανό να συνεχιστεί σε ένα αδιέξοδο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Οι Osland and Peter (2021) δεν αναμένουν ότι ο ΟΗΕ θα λάβει «εντολή να ξεκινήσει ισχυρές, μεγάλες και δαπανηρές νέες ειρηνευτικές επιχειρήσεις ή διαδικασίες μεταρρυθμίσεων του ΟΗΕ». Ήδη αμφισβητούμενη από περικοπές προϋπολογισμού στον απόηχο της αμερικανικής κυβέρνησης Τραμπ και επιβαρυνόμενη από την πανδημία του COVID-19, η διατήρηση της ειρήνης του ΟΗΕ είναι πιθανό να αντιμετωπίσει περαιτέρω συρρίκνωση, καθώς οι πολιτικές προτεραιότητες και η προσοχή σε όλη την Ευρώπη και πέρα από αυτήν μετατοπίζονται στην εδαφική άμυνα και τη συνεργασία εντός της συμμαχίας (Dycus & Fidell, 2021).

Ο ρωσικός πόλεμος κατά της Ουκρανίας μπορεί επίσης να επηρεάσει συγκεκριμένες τοποθεσίες επέμβασης στη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Ένας άμεσος και καταστροφικός αντίκτυπος επηρεάζει το παγκόσμιο εμπόριο σιταριού και την επισιτιστική βοήθεια που διεξάγεται από το Παγκόσμιο Επισιτιστικό Πρόγραμμα. Η απότομη μείωση των εξαγωγών σιταριού καθιστά ακόμη χειρότερες τις πολύ κρίσιμες ανθρωπιστικές καταστάσεις όπως στη Συρία αλλά και τις στρατιωτικές και πολιτικές «σφαίρες επιρροής» που ξένες κρατικές δυνάμεις όπως η Ρωσία, το Ιράν, η Τουρκία και οι ΗΠΑ έχουν δημιουργήσει στη Συρία (Adar et al., 2022) και τον ρόλο του «πολέμου με αντιπροσώπους». Μια συνέπεια του πολέμου, είναι ότι η Ρωσία ανακατευθύνει περισσότερες στρατιωτικές δυνάμεις προς τον πόλεμό της στην Ουκρανία και έτσι μειώνει την παρουσία της στη Συρία. Η Τουρκία και το Ιράν ενδέχεται να χρησιμοποιήσουν αυτόν τον ανοιχτό «χώρο» για να αυξήσουν περαιτέρω την πολιτική τους επιρροή και τις παρεμβατικές πρακτικές τους στη Συρία (Adar et al., 2022). Τέλος, είναι γεγονός ότι εκτός από αναδιαμορφώσεις κρατικών παρεμβάσεων εξουσίας, «χώροι» μπορούν να καλυφθούν και με την απασχόληση μη κρατικών φορέων.

Επίλογος - Συμπεράσματα

Ο ρεαλισμός και ο φιλελευθερισμός βρίσκονται σε σύγκρουση από αμνημονεύτων χρόνων. Ενώ οι ρεαλιστές έχουν μια ζοφερή και απαισιόδοξη άποψη για την ανθρώπινη φύση, οι φιλελεύθεροι επιλέγουν να εξετάσουν την άλλη όψη του νομίσματος. Οι ρεαλιστές πιστεύουν ότι ανεξάρτητα από το πόσο επίκαιρη μπορεί να είναι η ατομική ελευθερία, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την εθνική ασφάλεια. Πιστεύουν ότι η πλήρης συνεργασία και η αρμονία μεταξύ των κρατών είναι μια ουτοπική ιδεολογία, και ως εκ τούτου, κάποια μορφή σύγκρουσης είναι πάντα αναπόφευκτη. Από την άλλη πλευρά, οι φιλελεύθεροι πιστεύουν ότι όσο δύσκολο κι αν είναι, η διεθνής ειρήνη και αρμονία είναι εφικτή.

Η κριτική θεωρία και ο μαρξισμός μιλά κυρίως για τη δυναμική της εξουσίας να προστατεύει αυτούς που βρίσκονται στην εξουσία. Από την άλλη πλευρά, ο μαρξισμός είναι σε μεγάλο βαθμό οικονομικός και εστιάζει σε αυτό που ο Καρλ Μαρξ αντιλαμβανόταν ως εκμετάλλευση της εργασίας από την καπιταλιστική τάξη. Είναι πιθανό, ωστόσο, αυτές οι δύο θεωρίες να μπορούν να συνεργαστούν ακόμα και αν πολλοί κριτικοί θεωρητικοί προέρχονται από μια μαρξιστική κληρονομιά.

Είναι γεγονός πως οι πρόσφατες δεκαετίες της παγκοσμιοποίησης δημιούργησαν έναν κόσμο πιο διασυνδεδεμένο, αλληλεξαρτώμενο και πολύπλοκο από ποτέ. Ενώ η παγκόσμια πολιτική έχει επικεντρωθεί στη διευκόλυνση της ολοκλήρωσης, οι συνέπειες της αυξανόμενης αλληλεξάρτησης έχουν σε μεγάλο βαθμό αγνοηθεί. Ο ρόλος του έθνους-κράτους είναι σε μεγάλο βαθμό ρυθμιστικός ως ο κύριος παράγοντας της παγκόσμιας αλληλεξάρτησης, την ίδια στιγμή που στην ιμπεριαλιστική πυραμίδα και σύμφωνα με το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το έθνος κράτος, υποβαθμίζεται. Ενώ ο εσωτερικός ρόλος του έθνους-κράτους παραμένει σε μεγάλο βαθμό αμετάβλητος, τα κράτη που ήταν προηγουμένως απομονωμένα αναγκάζονται τώρα να συνεργαστούν μεταξύ τους για να καθορίσουν διεθνείς εμπορικές πολιτικές. Η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πρόσφατο οικονομικό φαινόμενο του 21ου αιώνα. Θεωρείται παράνομο για τα έθνη να ρυθμίζουν ή να περιορίζουν το εμπόριο με άλλα έθνη. Ωστόσο, είναι πραγματικότητα ότι παρά την τρομακτική αύξηση διακίνησης κεφαλαίων και προϊόντων, η πλειονότητα των ανθρώπων και των εθνών του κόσμου ζει σε συνθήκες φτώχειας και οι ταξικές

ανισότητες διογκώνονται ολοένα και περισσότερο με τη συσώρευση πλούτου σε όλο και λιγότερα χέρια.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, η ανάπτυξη νεοφιλελεύθερων πολιτικών έχει οδηγήσει σε πληθώρα επιζήμιων κοινωνικοοικονομικών συνεπειών, συμπεριλαμβανομένης της αυξημένης φτώχειας, της ανεργίας και της επιδείνωσης της κατανομής του εισοδήματος. Και όλη αυτή κατάσταση με τη σειρά της, έχει ανοίξει το δρόμο για λαϊκιστικές, αναχρονιστικές, εθνικιστικές δυνάμεις που κερδίζουν το πολιτικό έδαφος, όταν τα φιλελεύθερα, σοσιαλδημοκρατικά και μαρξιστικά υποκείμενα, αδυνατούν να δώσουν απαντήσεις στις νέες προκλήσεις και τα σύγχρονα ζητήματα που ανακύπτουν από τη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποιημένη οικονομία.

Ο μαρξισμός ωστόσο, κατόρθωσε να δώσει απαντήσεις αναφορικά με την αλληλεξάρτηση των οικονομιών όπως αυτό το φαινόμενο αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Με τη θεωρία του ιμπεριαλισμού ουσιαστικά, ο Λένιν υποστήριξε ότι:

- 1) Η πορεία των εξαρτημένων χωρών αποφασίζεται στην έδρα των ιμπεριαλιστικών μονοπωλίων και των ιμπεριαλιστικών κυβερνήσεων. Δε διαθέτουν κράτος αρκετά ισχυρό, ώστε να πάρει στα χέρια του τον έλεγχο της οικονομικής, πολιτικής, ακόμα και εθνικής ζωής.
- 2) Οι εξαρτημένες χώρες δε διαθέτουν δικές τους ισχυρές και ανεξάρτητες παραγωγικές μονάδες, που να μπορούν να εξουσιάζουν το ουσιαστικό σύνολο της οικονομίας και να μπορούν να προωθήσουν την ανάπτυξη.
- 3) Ανεξάρτητα από τις προόδους των εξαρτημένων χωρών, η οικονομική, κοινωνική και κρατική τους δομή γίνεται όλο και λιγότερο αυτεξούσια.
- 4) Η σχέση της εξάρτησης επιδέχεται μερική ανατροπή. Η πόρτα της ανεξάρτητης καπιταλιστικής ανάπτυξης «*ποτέ δεν έκλεισε*».
- 5) Στην πάλη ενάντια στο καθεστώς της εξάρτησης «*αντιστέκονται μονάχα τα πιο εξτρεμιστικά στοιχεία και συμφέροντα στον ιμπεριαλιστικό κόσμο*». Η πάλη αυτή διευκολύνεται αν στις εξαρτημένες χώρες «*δεν υπάρχουν ντόπιες κυρίαρχες τάξεις και στρώματα που να ΠΙΣΤΕΥΟΥΝ στην κοινωνική αδικία*». (Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού – Η εξάρτηση)

Ουσιαστικά ο ιμπεριαλισμός είναι ο μονοπωλιακός καπιταλισμός. Έτσι καθορίζεται η ιστορική θέση του ιμπεριαλισμού. Αρχικά το μονοπώλιο ξεπήδησε από τη συγκέντρωση της παραγωγής σε μία πολύ υψηλή βαθμίδα της ανάπτυξης της με τη δημιουργία μονοπωλιακών ενώσεων των καπιταλιστών, τα καρτέλ και τα τραστ. Δεύτερον τα μονοπώλια οδήγησαν στην ένταση της αρπαγής των σπουδαιότερων πηγών πρώτων υλών και τρίτον το μονοπώλιο προήλθε από τις τράπεζες. Οι τράπεζες μετατράπηκαν από μετριόφρονες μεσολαβητικές επιχειρήσεις σε μονοπωλητές του χρηματιστικού κεφαλαίου ενώ τα προηγμένα καπιταλιστικά κράτη πραγματοποίησαν

την προσωπική ένωση του βιομηχανικού και τραπεζικού κεφαλαίου. (Β. Ι. Λένιν, 2017, σελ. 143)

Έτσι υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί πολύ εύκολα, να αποδειχθεί αλλά κυρίως να αναδειχθεί ένα από τα αρχικά ερωτήματα της εργασίας. Η επιρροή ενός πολέμου στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο κόσμο. Ο πόλεμος στην Ουκρανία έχει επιδεινώσει αυτήν την προϋπάρχουσα κρίση φιλελεύθερου παρεμβατισμού, με παράλληλες διαδικασίες να υποδεικνύουν περαιτέρω πτώση του φιλελεύθερου παρεμβατισμού, τουλάχιστον στον τομέα της διατήρησης της ειρήνης του ΟΗΕ, καθώς και σε πρότυπα αντίπαλων προσπαθειών διαταγής, αλλά και σε νέες μορφές της συνεργασίας.

Συμπερασματικά λοιπόν, παρατηρούμε ότι η συγκέντρωση ισχύος σε λιγότερα κράτη με το τέλος του Β Παγκοσμίου πολέμου, η ανάπτυξη του εμπορίου και η μεταφορά κεφαλαίων, δημιούργησαν παγκόσμιους οργανισμούς, υπερεθνικούς, διεθνικούς. Ταυτόχρονα η συγκέντρωση κεφαλαίων σε ολόένα και λιγότερα χέρια, δημιούργησε πανίσχυρα μονοπώλια. Όλα αυτά τα πολιτικά και οικονομικά υποκείμενα έχουν τη δυνατότητα να υπερβαίνουν σε αρκετές περιπτώσεις την ισχύ ενός έθνους κράτους. Την ίδια στιγμή, στη νεοφιλελεύθερη παγκοσμιοποίηση όπου οι οικονομίες αλληλεξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό, ένας πόλεμος έχει τη δυνατότητα να θέσει σε κίνδυνο τις οικονομίες, να επηρεάσει τις πολιτικές εξελίξεις. Και αυτό από μόνο του αποδεικνύει τη κρισιμότητα μίας κατάστασης όπως αυτή στην Ουκρανία και αλλού για το παγκόσμιο πολιτικό σύστημα και τις διεθνείς σχέσεις όπως αυτές διαμορφώνονται στην εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Adar S. Asseburg M. Azizi H. Klein M. Yacoubian M. & Stiftung Wissenschaft und Politik. (2022). *The war in ukraine and its impact on syria humanitarian deterioration and risks of disrupting a volatile status quo*. SWP.
- Allison R. *Russia, the west, and military intervention*. Oxford: Oxford University Press; 2013.
- Álvarez, J. M., García, J. P., & Gouveia, O. (2016). The globalisation of banking: How is regulation affecting global banks? *BBVA Research – Global Economic Watch*.
- Ashley, R. K. (1981). Political Realism and Human Interests. *International Studies Quarterly*, 25(2), 204–236. <https://doi.org/10.2307/2600353>
- Atherton, C. R. (1990). Liberalism’s Decline and the Threat to the Welfare State. *Social Work*, 35(2), 163–167. <http://www.jstor.org/stable/23715258>
- Baltes, J. (2016). *The Empire of Habit: John Locke, Discipline, and the Origins of Liberalism* (NED-New edition). Boydell & Brewer. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc16pc5>
- Beck, U. (2000). *Τι είναι Παγκοσμιοποίηση;*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα.
- Behnassi M. & El Haiba M. (2022). Implications of the russia-ukraine war for global food security. *Nature Human Behaviour* 754–755.
- Berki, R. N. (1971). On Marxian Thought and the Problem of International Relations. *World Politics*, 24(1), 80–105. <https://doi.org/10.2307/2009707>
- Β.Ι.Λένιν: *Ο ιμπεριαλισμός ανώτατο στάδιο του Καπιταλισμού*, εκδ. Σύγχρονη Εποχή, 2017
- Β. Ι. Λένιν: «Σχετικά με τη γελοιογραφία του μαρξισμού και τον ιμπεριαλιστικό οικονομισμό», «Άπαντα», τ. 30, εκδ. «Σύγχρονη Εποχή», 1985
- Bertucci, G., & ALBerti, A. (2001). Globalization and the Role of the State: Challenges and Perspectives, *United Nations World Public Sector Report*.
- Boniface, B. (2001). *Άτλας Διεθνών Σχέσεων*, μτφρ. Ε. Καλαντζή, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Boniface, P. (2004). *Οι πόλεμοι του αύριο*, μτφρ. Β. Ιακώβου, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα.

- Brown, W 2004, 'Characterizing International Order', in Brown, W., Bromley, S., & Athreye, S. (Eds.), *Ordering the International: History, Change and Transformation*. London: Pluto Press. pp. 483 – 520
- Cai C. (2013). New great powers and international law in the 21st century. *European Journal of International Law* 755–795. <https://doi.org/10.1093/ejil/cht050>
- Caiani, M., & Graziano, P. (2022). The Three Faces of Populism in Power: Polity, Policies and Politics. *Government and Opposition*, 57(4), 569-588.
- Carlquist, E., Phelps, J. (2014). "Neoliberalism". In: Teo, T. (eds) *Encyclopedia of Critical Psychology*. Springer, New York, NY.
- Casassas, D., & Wagner, P. (2016). Modernity and capitalism: Conceptual retrieval and comparative-historical analyses. *European Journal of Social Theory*, 19(2), 159–171. <https://doi.org/10.1177/1368431015600016>
- Chaban N. Elgström Ole & Edward Elgar Publishing. (2021). *The ukraine crisis and eu foreign policy roles: images of the eu in the context of eu-ukraine relations*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Chambers D. & Dimson E. (2017). *Financial market history reflections on the past for investors today*. SSRN. Retrieved September 14 2023 from <https://ssrn.com/abstract=2930862>.
- Chaudhary A. (2016). *The 2003 invasion of Iraq : a study of the pre-emptive use of force and just war*. Scholars World a division of Astral International Pvt.
- Clawson, D. (2003). Neoliberal Globalization. In *The Next Upsurge: Labor and the New Social Movements* (pp. 131–163). Cornell University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.7591/j.ctv3mtbnp.9>
- Cord R. & Hammond J. D. (2016). *Milton Friedman : contributions to economics and public policy*. Oxford University Press.
- Craib, I., (2011). Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία: Από τον Πάρσονς στον Χάμπερμας, μτφρ. Παντελής Λέκκας. Αθήνα: Εκδόσεις ΤΟΠΟΣ.
- Cross S. (2015). Nato-russia security challenges in the aftermath of ukraine conflict: managing black sea security and beyond. *Southeast European and Black Sea Studies* 151–177.
- Davenport, A. (2013). Marxism in IR: Condemned to a Realist fate? *European Journal of International Relations*, 19(1), 27–48.

- Devetak R, George J, Weber M. 2011. 'Marxism and Critical Theory'. in Devetak, R., Burke, A., & George, J. (Eds.) *An Introduction to International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press. pp.63 – 75.
- Donnelly, Jack (2002) *Realism and International Relations* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Dunne, Tim (2014) 'Liberalism' in John Baylis, Steve Smith, and Patrica Owens (ed) *The Globalization of World Politics* (Oxford: Oxford University Press), pp.113-125.
- Dycus S. & Fidell E. R. (2021). *Covid-19 : the legal challenges*. Carolina Academic Press.
- Elliott, A., (2021). Σύγχρονη Κοινωνική Θεωρία: μια Εισαγωγή, μτφρ. Κατερίνα Γούλα. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΕΔΙΟ.
- Elliott, J. E. (1979). Social and institutional dimensions of marx's theory of capitalism. *Review of Social Economy*, 37(3), 261–274. <http://www.jstor.org/stable/29768979>
- Farazmand, A. (1999). Globalization and Public Administration. *Public Administration Review*, 59(6), 509–522.
- Flockhart T, Korosteleva EA. War in Ukraine: Putin and the multi-order world. *Contemporary Security Policy*. 2022;43(3):466–481.
- Freire M. R. & Heller R. (2018). Russia's power politics in Ukraine and Syria: status-seeking between identity opportunity and costs. *Europe-Asia Studies* 1185–1212. <https://doi.org/10.1080/09668136.2018.1521914>
- Geuss, R., 1981. *The Idea of a Critical Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Giddens, A. (1990). *The consequence of modernity*. Cambridge, MA: Stanford University Press.
- Giddens, A., (1999). «Λογική χωρίς Επανάσταση; Η Θεωρία της Επικοινωνιακής Δράσης στον Habermas», μτφρ. Βασίλης Καπετανγιάννης, στο Μ. Πετμεζίδου (επιμ.), Σύγχρονη Κοινωνιολογική Θεωρία, τ. 2. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Gilpin R. (2004). *Παγκόσμια Πολιτική Οικονομία*. Αθήνα: Ποιότητα.
- Gordon P. E. Hammer E. & Honneth A. (2019). *The routledge companion to the frankfurt school*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429443374>
- Graham, G. (1992). Liberalism and Democracy. *Journal of Applied Philosophy*, 9(2), 149–160.

- Griffiths M. Roach S. C. & Solomon M. S. (2009). *Fifty key thinkers in international relations* (2nd ed.). Routledge.
- Heilgendorff, F.-J. (2018). Conceptualizing Capitalist Globalization. In C. Roldán, D. Brauer, & J. Rohbeck (Eds.), *Philosophy of Globalization* (1st ed., pp. 47–62). De Gruyter. <http://www.jstor.org/stable/j.ctvbkk12k.7>
- Horkheimer, M. (1972). “The Social Function of Philosophy” in *Critical Theory: Selected Essays*. New York: Herder and Herder.
- Horowitz, S. (2004). Restarting Globalization after World War II: Structure, Coalitions, and the Cold War. *Comparative Political Studies*, 37(2), 127–151. <https://doi.org/10.1177/0010414003260980>
- Ikenberry GJ. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University Press; 2012.
- J. Baylis, S. Smith, P. Owens, *Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής*, σελ.121, (Αθήνα: Επίκεντρο, 2013)
- Jackson, RH, Jackson, R & Sørensen, G. 2012. *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. New York: Oxford University Press.
- Keohane, R. O., & Nye, J. S. (2000). Globalization: What’s New? What’s Not? (And So What?). *Foreign Policy*, 118, 104–119. <https://doi.org/10.2307/1149673>
- Kmec V. (2021). *Eu missions and peacebuilding building peace through the common security and defence policy*. Taylor & Francis Group.
- Koval N. Kulyk V. Riabchuk M. Zarembo K. & Fakhurdinova M. (2022). Morphological analysis of narratives of the russian-ukrainian conflict in western academia and think-tank community. *Problems of Post-Communism* 166–178.
- Lake D, Martin L, Risse T. Challenges to the liberal order: reflections on *international organization*. *International Organization*. 2021;75(2):225–257.
- Lewis D. (2006). *International and regional organisations*. Hart Pub.
- Libman, A. (2022). A New Economic Cold War?: The Future of the Global Economy after the War in Ukraine. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 21, 148–159.
- Linklater A. (2007). *Critical theory and world politics: citizenship sovereignty and humanity*. Routledge.
- Linklater, A. (1996). The achievements of critical theory. In S. Smith, K. Booth, & M. Zalewski (Eds.), *International Theory: Positivism and Beyond* (pp. 279-298). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511660054.015

- Locke, J. ([1689/90] 1823): “Two Treatises of Government”; vol. V, pp. 207-485 in *The Works of John Locke: A New Edition, Corrected*. London: Thomas Tegg et al.
- Macdonald, B.J. (2017) Traditional and Critical Theory Today: Toward a Critical Political Science, *New Political Science*, 39:4, 511-522
- Maclean, J. (1988). Marxism and International Relations: A Strange Case of Mutual Neglect. *Millennium*, 17(2), 295–319. <https://doi.org/10.1177/03058298880170021201>
- Mbah R. E. & Wasum D. (2022). Russian-ukraine 2022 war: a review of the economic impact of russian-ukraine crisis on the usa uk canada and europe. *Advances in Social Sciences Research Journal* 144–153. <https://doi.org/10.14738/assrj.93.12005>
- McGlinchey S. Scheinflug C. & Walters R. (2017). *International relations theory*. E-International relations.
- Migdal, J.S. (1988). *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Minutolo M. C. Vargas L. G. Guiora A. N. & Ray M. (2022). Applying the ahp to conflict resolution: a russia—nato case study. *Group Decision and Negotiation : Published in Cooperation with the Institute for Operations Research and the Management Sciences and Its Section on Group Decision and Negotiation* 147–176.
- Morgenthau, Hans (1993) *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* (Boston: McGraw-Hill).
- Nataliia S. & Anastasiia S. (2018). Social and economic effects of the war conflict in Ukraine for Europe 11–18.
- Niemann H. *The justification of responsibility in the UN security council*. London, New York: Routledge; 2018
- Nissanke, M., & Stein, H. (2003). Financial Globalization and Economic Development: Toward an Institutional Foundation. *Eastern Economic Journal*, 29(2), 287–308. <http://www.jstor.org/stable/40325415>
- Nye, J. S., & Donahue, J. D. (Eds.). (2000). *Governance in a Globalizing World*. Brookings Institution Press.
- O'Connor J. & Hammond T. (2016). *What were the twin towers?* Grosset & Dunlap an imprint of Penguin Random House.
- Osland K. M. & Peter M. (2021). Un peace operations in a multipolar order: building peace through the rule of law and bottom-up approaches. *Contemporary Security Policy* 197–210.

- Pappas, T.S. (2016). Are Populist Leaders “Charismatic”? The Evidence from Europe. *Constellations*, 23, 378-390.
- Payne, A. (2008). The G8 in a Changing Global Economic Order. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*, 84(3), 519–533. <http://www.jstor.org/stable/25144815>
- Peck, J., Theodore, N., & Brenner, N. (2009). Neoliberal Urbanism: Models, Moments, Mutations. *The SAIS Review of International Affairs*, 29(1), 49–66. <https://www.jstor.org/stable/27000166>
- Pooch, M. U. (2016). Globalization and Its Effects. In *DiverCity – Global Cities as a Literary Phenomenon: Toronto, New York, and Los Angeles in a Globalizing Age* (pp. 15–26). Transcript Verlag. <http://www.jstor.org/stable/j.ctv1wxt87.5>
- Princova, K. (2010). *Globalization, Vulnerability, Poverty and Human Limits, Beyond Globalization: Exploring the Limits of Globalization in Regional Context*. Ostrava: University of Ostrava.
- Puchala, D. J. (2005). World Hegemony and the United Nations. *International Studies Review*, 7(4), 571–584.
- Puri LM. *The Russia-Ukraine war: the last crisis to break the UN camel’s back?* New Delhi: Observer Research Foundation; 2022.
- Putten, Frans Paul van der, "The EU Arms Embargo against China: Should Europe Play a Role in East Asian Security?" (2009). *Global Asia Journal*. Paper 7.
- Rasmussen, D. C. (2017). Inquiring into the wealth of nations (1776). In *The Infidel and the Professor: David Hume, Adam Smith, and the Friendship That Shaped Modern Thought* (pp. 160–185). Princeton University Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctvc77h5q.15>
- Rathbun, B. (2016). Wedges and Widgets: Liberalism, Libertarianism, and the Trade Attitudes of the American Mass Public and Elites. *Foreign Policy Analysis*, 12(1), 85–108. <https://www.jstor.org/stable/26168092>
- Reddy, C. S. (2008). Globalisation—A Human Rights Perspective. *World Affairs: The Journal of International Issues*, 12(2), 84–95.
- Resende E. Budryte D. & Buhari-Gulmez D. (2019). *Crisis and change in post-cold war global politics ukraine in a comparative perspective* (Softcover reprint of the Hardcover 1st edition 2018). Palgrave Macmillan.

- Richter W. & Stiftung Wissenschaft und Politik. (2022). *Nato-russia tensions putin orders invasion of ukraine : with the european security order in shambles further escalation must be prevented*. SWP. <https://doi.org/10.18449/2022C16>
- Robert Jackson-George Sorensen, *Θεωρία και Μεθοδολογία των Διεθνών Σχέσεων*, σελ.114, (Αθήνα: Gutenberg, 2006)
- Rupert, M. 2013. 'Marxism'. in Dunne, T., Kurki, M., & Smith, S. (Eds.), *International Relations Theories*. Oxford University Press, Oxford
- Russett, B., & Antholis, W. (1992). Do Democracies Fight Each Other? Evidence from the Peloponnesian War. *Journal of Peace Research*, 29(4), 415–434.
- Russett, Bruce (2010) 'Liberalism', in Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith (ed) *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (New York: Oxford University Press), pp.95-115.
- Ryan, A. (2012). Liberalism. In *The Making of Modern Liberalism* (pp. 21–44). Princeton University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt7s9zb.5>
- Saad-Filho A. & Johnston D. (2005). *Neoliberalism : a critical reader*. Pluto Press. Retrieved September 15 2023 from <http://site.ebrary.com/id/10479654>.
- Sartori, G. (1987). *Theory of Democracy Revisited*. Chatham, NJ: Chatham House.
- Schneiderman D. (2008). *Constitutionalizing economic globalization: investment rules and democracy's promise*. Cambridge University Press.
- Shapcott, R. 2008. 'Critical Theory'. in Reus-Smit, C., & Snidal, D. (Eds.). *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press. pp. 163 – 184
- Shirer, W. L. (1991). *Rise and fall of the third Reich*. Arrow Books.
- Smith, Steve (2010) 'Introduction: Diversity and Disciplinarity in International Relations Theory', in Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith (ed) *International Relations Theories: Discipline and Diversity* (New York: Oxford University Press), σσ.1-13.
- Stokes, S.C. (2005). Perverse accountability: A formal model of machine politics with evidence from Argentina. *American Political Science Review*, 99(3): 315–325.
- Strayer, R. (2001). Decolonization, Democratization, and Communist Reform: The Soviet Collapse in Comparative Perspective. *Journal of World History*, 12(2), 375–406. <http://www.jstor.org/stable/20078913>

- Surugiu, M., & Surugiu, C. (2015). International Trade, Globalization and Economic Interdependence between European Countries: Implications for Businesses and Marketing Framework☆. *Procedia. Economics and finance*, 32, 131-138.
- Tarzi, S. M. (2007). Democratic peace, illiberal democracy, and conflict behavior. *International Journal on World Peace*, 24(4), 35–60.
- Tesche, B. 2008. ‘Marxism’. in Reus-Smit, C., & Snidal, D. (Eds.). *The Oxford Handbook of International Relations*. New York: Oxford University Press. pp. 163 – 184.
- Thomas E. Ricks, *Churchill & Orwell: The Fight For Freedom* (New York: Penguin Press, 2017), 142–143.
- Tschantret, J. (2020). Democratic Breakdown and the Hidden Perils of the Democratic Peace. *European Journal of International Relations*, 26(4), 1129–1155.
- Wallerstein, Immanuel. 1974. *The modern World System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. New York: Academic Press.
- Waltz K. N. (1979). *Theory of international politics*. McGraw-Hill.
- Weiner, Robert (2003) "The United Nations and War in the Twentieth and Twenty-First Centuries," *New England Journal of Public Policy*: Vol. 19: Iss. 1, Article 6.
- Wyatt-Walter, A. (1996). Adam Smith and the Liberal Tradition in International Relations. *Review of International Studies*, 22(1), 5–28. <http://www.jstor.org/stable/20097429>
- Yousaf I. Patel R. & Yarovaya L. (2022). The reaction of g20 stock markets to the russia-ukraine conflict “black-swan” event: evidence from event study approach. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*.
- Βεργόπουλος, Κ. (1999). *Παγκοσμιοποίηση: Η μεγάλη χίμαιρα*, Νέα Σύνορα – Λιβάνη, Αθήνα.
- Μανώλη, Π. & Μαρής, Γ. (2015). *Εισαγωγή στην Διεθνή Πολιτική Οικονομία, Ελληνικά Ακαδημαϊκά και ελληνικά συγγράμματα*, Κάλλιπος, Αθήνα.
- Σπυρόπουλος Μ. Γεώργιος (2010). *Διεθνείς σχέσεις. Ρεαλιστική προσέγγιση. Θεωρία και πράξη*. Αθήνα: Ποιότητα
- Σταμίρης Γ. (1986). Ιστορικός υλισμός: μια κριτική ανασκόπηση. *The Greek Review of Social Research*, 63, 256–271.